

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**ТРАНСФОРМАЦИЈА
ИСЛАМИСТИЧКОГ ТЕРОРИЗМА У 21.
ВЕКУ**

мастер рад

МЕНТОР:

Проф. др Александра Илић

СТУДЕНТ:

Марија Божанић М23/21

Београд, 2024.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

TRANSFORMATION OF ISLAMIC TERRORISM IN THE 21ST CENTURY

master thesis

MENTOR:

Prof. dr Aleksandra Ilić

STUDENT:

Marija Božanić M23/21

Belgrade, 2024.

ТРАНСФОРМАЦИЈА ИСЛАМИСТИЧКОГ ТЕРОРИЗМА У 21. ВЕКУ

АПСТРАКТ

Овај мастер рад настоји да објасни колико се променила природа међународног исламистичког тероризма, као и његове кључне карактеристике из прве декаде 21. века, појавом нове претње – Исламске државе. Кроз карактеристике Исламске државе, објашњене су кључне разлике између ове претње и њене претходнице, Ал Каиде, а такође је покушано да се објасни да ли Исламска држава представља терористичку организацију или потпуно нову претњу по међународну безбедност. Такође, у овом раду, објашњена је и борба против међународног тероризма, како током прве деценије (када се борба водила против Ал Каиде, која је у том периоду била највећа терористичка претња), тако и током друге деценије 21. века, када је покренута војна кампања против Исламске државе. У овом раду су разматране методе, како војне, тако и невојне, које су употребљаване за борбу против Исламске државе; зашто се методе борбе против Ал Каиде нису сматрале корисним у борби против Исламске државе и коначно, зашто, као и у првој деценији борбе против тероризма, цела међународна заједница и даље не функционише као целина, знајући да управо такво функционисање представља кључни предуслов за борбу против тероризма. Циљеви овог истраживања опис феномена међународног исламистичког тероризма кроз трансформацију његових кључних карактеристика, објашњење промене (или променљиве) природе међународног исламистичког тероризма данас као једне од највећих, акутних, претњи по међународну безбедност, као и допринос постојећим теоријским сазнањима у научним областима и дисциплинама које се баве истраживањем феномена исламистичког тероризма. Основни методолошки приступ за овај мастер рад је дескриптивна анализа научне литературе, која подразумева идентификацију кључних теоријских концепата и категорија везаних за међународни тероризам и његову трансформацију у 21. веку. Циљ овог рада је да одговори на питања колико се променила природа исламистичког тероризма, колику претњу он данас представља, да ли усвојени закони и у којој мери могу допринети будућој борби против тероризма. Основни методолошки приступ за овај мастер рад је дескриптивна анализа научне литературе, што подразумева идентификацију кључних теоријских концепата и категорија везаних за међународни тероризам и његову трансформацију у 21. веку.

Кључне речи: тероризам, исламистички тероризам, трансформација тероризма, терористички напади у 21. веку, борба против тероризма.

TRANSFORMATION OF ISLAMIC TERRORISM IN THE 21ST CENTURY

ABSTRACT

This master's thesis aims to explain how the nature of international Islamist terrorism has changed and its key characteristics in the first decade of the 21st century with the emergence of a new threat - the Islamic State. Through the characteristics of the Islamic State, the key differences between this threat and its predecessor, Al-Qaeda, are explained. It also attempts to determine whether the Islamic State represents a terrorist organization or an entirely new threat to international security. Additionally, this thesis explores the methods, both military and non-military, employed in the fight against the Islamic State. It also examines why the methods used to combat Al-Qaeda were not considered effective in the battle against the Islamic State. Finally, it investigates why, like in the first decade of the war on terrorism, the international community still does not function as a cohesive unit, knowing that such functioning is a crucial prerequisite for fighting terrorism. The objectives of this research include describing the phenomenon of international Islamist terrorism through the transformation of its key characteristics, explaining the changed (or changing) nature of international Islamist terrorism today as one of the greatest acute threats to international security, and contributing to existing theoretical knowledge in scientific fields and disciplines dealing with the study of Islamist terrorism. The primary methodological approach for this master's thesis is a descriptive analysis of scientific literature, involving the identification of key theoretical concepts and categories related to international terrorism and its transformation in the 21st century.

***Keywords:** terrorism, Islamist terrorism, terrorism transformation, terrorist attacks in the 21st century, counterterrorism.*

САДРЖАЈ:

1. УВОД.....	1
2. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	4
2.1. Предмет истраживања.....	4
2.2. Циљ истраживања	4
2.3. Истраживачко питање	5
2.4. Значај истраживања	5
2.5. Методологија.....	6
ТЕОРИЈСКИ-ПОЈМОВНИ ОКВИР	7
3. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРОРИЗМА	7
4. ФЕНОМЕНОЛОГИЈА И ЕТИОЛОГИЈА МЕЂУНАРОДНОГ ИСЛАМИСТИЧКОГ ТЕРОРИЗМА.....	16
4.1. Појавни облици и карактеристике међународног исламистичког тероризма	16
4.2. Етиологија међународног исламистичког тероризма.....	20
4.3. Ал Каида као пионир међународног исламистичког тероризма	24
5. ОПШТИ ОКВИР БОРБЕ ПРОТИВ МЕЂУНАРОДНОГ (ИСЛАМИСТИЧКОГ) ТЕРОРИЗМА	27
5.1. Међународне и регионалне институције у борби против тероризма	28
5.2. Стратешки и нормативни антитерористички оквир појединих држава	33
6. ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ МЕЂУНАРОДНОГ ИСЛАМИСТИЧКОГ ТЕРОРИЗМА У 21. ВЕКУ	37
6.1. Арапско пролеће	38
6.2. Настанак ИСИС-а, идеологија и циљеви.....	39

6.2.1. Карактеристике ИСИС-а.....	41
7. ТЕРОРИСТИЧКИ НАПАДИ ИСИС-А У 21. ВЕКУ.....	44
7.1. Анализа терористичких напада ИСИС-а у Француској.....	45
7.2. Борба против ИСИС-а	48
8. ЗАКЉУЧАК	56
9. ЛИТЕРАТУРА.....	59

1. УВОД

Тероризам, као претња, у последњих двадесет година, представља једну од најактуелнијих безбедносних тема, те се сматра да ће тако и остати. Подстицај и мотивација за писање овог мастер рада јесте сложеност и занимљивост феномена тероризма, као и његовог прерастања у глобалну међународну претњу.

Предмет овог мастер рада је трансформација исламистичког тероризма у 21. веку. Рад се бави аналитичким, научним истраживањем верски мотивисаног, исламистичког тероризма, као комплексног проблема са којим се суочава читав свет данас.

Дешавања у свету у прве две деценије 21. века недвосмислено указују да живимо у ери пораста друштвеног насиља. Оно је присутно у свим друштвеним структурама, а свакако најопаснија форма друштвеног политичког насиља је тероризам, који је последњих неколико деценија происламистички одређен и за који можемо рећи и да је најзаступљенији у медијима и уопште друштвено-политичком наративу. Његова специфичност лежи у томе што своје корене има у искривљеној, и за своје потребе адаптираној, исламској идеологији.

Тероризам је постао глобални светски проблем у 21. веку који угрожава како унутрашњу, тако и међународну безбедност. Таласи терористичких напада погађају целокупну савремену цивилизацију, изазивајући велике потресе у међународним односима и на глобалном плану. Због све веће политичке и медијске пажње коју тероризам добија последњих година, пре свега због све већег броја невиних жртава и све већег разарања, он је постао значајан предмет интересовања и истраживања научника и стручњака из области безбедности, који настоје да дефинишу овај проблем, али и да пронађу и укажу на неке обрасце појавних облика, организационе структуре терористичких група, идеологију и смер деловања, како би могли у будућности да предвиде и спрече неке од напада.

Основна претпоставка од које се креће у овом истраживању је да верски, исламистички тероризам у 21. веку представља један од највећих безбедносних проблема, са безбедносним импликацијама по цео свет.

У име заштите држава и грађана, „рат против тероризма“ у неким земљама је легитимирао многе акције усмерене ка сузбијању сваке потенцијалне опасности од тероризма. Међутим, пређене су одређене границе када је реч о третману сумњивих појединаца, посебно у вези са употребом мучења и нехуманог третмана људи у борби против тероризма. Ова пракса није у складу са универзалним концептом људских права, иако заговорници тврде да је нужна ради заштите живота људи који су потенцијално у опасности од терориста (Плић, 2021). Други важан аспект контратерористичке стратегије је третман осуђених терориста. Постоји затворски третман који се одвија у затворима, као и постпенални третман за оне који су одслужили своје казне. Међутим, доминантан приступ савременог пенитенцијарног и постпеналног третмана терориста - програм дерадикализације - наилази на критике. Критике указују на недовољно разматрање постојећег оквира за третман терориста и других екстремиста, наглашавајући да би постојећи прописи могли пружити адекватан одговор (Плић, 2021). Осуђени терористи су ипак људи чија се људска права морају заштитити у складу са домаћим и међународним регулативама. Овде се јавља потреба за усклађивањем приступа контратерористичким мерама са постојећим оквиром за третман терориста, уместо да се покушава увести нова и различита правила по сваку цену.

Критички став према доминантним облицима контратерористичке стратегије указује на потребу за равнотежом између репресивног приступа и превентивних активности. Јавност често подржава репресивни став према тероризму, али истовремено је важно осигурати заштиту људских права. Постојећи оквири за третман терориста треба да буду адекватно примењени како би се осигурала заштита људских права, узимајући у обзир и безбедност грађана.

Рад се састоји из пет целина. Прву целину чине уводна разматрања, где је укратко објашњена тема овог мастер рада. У другој целини је приказан методолошки оквир рада, након које следи теоријски оквир. Трећа целина посвећена је анализи појмовног одређења тероризма, док је четврта посвећена феноменологији и етиологији међународног исламистичког тероризма. У петој целини је анализирана борба против међународног исламистичког тероризма, а у шестој су приказана сазнања прикупљена из доступне литературе о предмету овог мастер рада, трансформацији међународног исламистичког тероризма у 21. веку. У седмој целини су приказани

терористички напади ИСИС-а у 21.веку. Последња целина је закључак, у ком ће бити сумирано све претходно наведено у раду.

2. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Предмет истраживања

Предмет овог мастер рада је трансформација исламистичког тероризма у 21. веку. Тероризам је постао глобални светски проблем у 21. веку који угрожава како унутрашњу, тако и међународну безбедност. Од 11. септембра 2001. године, а посебно последњих година, терористички догађаји великих размера постали су важна брига широм западних демократија. Опсежна литература усредсређена је на економске, политичке и друштвене последице тероризма. У овом раду бавићемо се истраживањем ових последица, трансформације исламистичког тероризма у 21. веку, али и одговора на терористичке нападе, односно борбе против исламистичког тероризма.

2.2. Циљ истраживања

Научни циљ овог мастер рада јесте научна дескрипција и анализа свих елемената верски мотивисаног исламистичког тероризма у 21. веку. Такође, циљ овог рада је да одговори на питања колико се променила природа исламистичког тероризма, колику претњу он данас представља, да ли усвојени закони и у којој мери могу допринети будућој борби против тероризма.

Друштвени (практични) циљ овог рада је да буде од практичне користи и да пружи алтернативна решења онима који се баве управљањем системом безбедности.

Сумирано, циљеви овог рада су следећи:

- Опис феномена међународног исламистичког тероризма кроз трансформацију његових кључних карактеристика;
- Објашњење промењене (или променљиве) природе међународног исламистичког тероризма данас као једне од највећих, акутних, претњи по међународну безбедност;

- Допринос постојећим теоријским сазнањима у научним областима и дисциплинама које се баве истраживањем феномена исламистичког тероризма.

2.3. Истраживачко питање

Истраживачко питање овог мастер рада гласи: да ли се природа међународног исламистичког тероризма променила у 21. веку? Одговарајући на ово истраживачко питање, рад ће приказати у ком обиму и на који начин се изменила природа међународног исламистичког тероризма у 21. веку, као и какве су конкретне димензије ових промена.

Истраживачко питање овог мастер рада фокусира се на дубоку анализу промена у природи међународног исламистичког тероризма у 21. веку. Овај рад тежи да разјасни у ком обиму и како се ове промене одражавају на кључне аспекте феномена међународног исламистичког тероризма. Кроз анализу нових тенденција, стратегија, и друштвених динамика, рад ће истражити како се тероризам развија у савременом друштву и какав је његов утицај на међународну безбедност.

Ово питање има за циљ да пружи детаљан увид у еволуцију исламистичког тероризма, разматрајући нове факторе који утичу на њега. Питање такође поставља изазове и у борби против овог облика тероризма, усмеравајући пажњу на законске и практичне мере које могу обликовати будућу борбу против ове претње. Кроз јасно дефинисано истраживачко питање, ово истраживање има за циљ да допринесе дебати и ширим научним сазнањима о природи исламистичког тероризма у 21. веку.

2.4. Значај истраживања

Значај истраживања произилази из његове научне и друштвене оправданости. Научна оправданост истраживања огледа се у могућности провере, проширивања и продубљивања постојећих и стварања нових научних знања о питањима повезаним са предметом истраживања, односно у научном опису

и класификацији заступљености верски мотивисаног исламистичког тероризма у свету у 21. веку, његовим последицама, као и анализи постојећих и потенцијалних ефикасних начина борбе против њега.

Друштвена оправданост истраживања огледа се у могућности примене резултата истраживања у едукацији, како руководиоца и запослених, тако и студената који у оквиру различитих студијских програма стичу знања из ове области.

2.5. Методологија

Основни методолошки приступ за овај мастер рад је дескриптивна анализа научне литературе. То подразумева идентификацију кључних теоријских концепата и категорија везаних за међународни тероризам и његову трансформацију у 21. веку.

За проналажење релевантне литературе, коришћени су штампани извори, као и извори у електронској форми, претраживани преваходно употребом Гугл Академика (Google Scholar).

Поред дескриптивне анализе, коришћен је и нормативни метод. Као главни извори података коришћени су секундарни извори: књиге, чланци у часописима и зборницима радова, стручни и завршни радови, али и интернет извори, медијски садржаји и нормативна и стратешка документа.

ТЕОРИЈСКИ-ПОЈМОВНИ ОКВИР

3. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРОРИЗМА

Тероризам је акција насиља која се предузима из политичких разлога ради застрашивања и беспоштедног сламања отпора онога према коме је усмерена (Политичка енциклопедија, 1975, стр. 1079.). Тероризам је, такође, и акт физичког насиља чији је предмет изабран тако да изазива јаке психичке реакције, у првом реду страх, код ширег круга људи, у нади да ће оне помоћи да се одржи или промени понашање које је важно за постизање политичког циља. Може се дефинисати и као плански акт насиља који предузимају одређене друштвене групе са циљем очувања или освајања власти, а тероризмом се назива само онај терор који у свом бићу садржи социјално-психолошку, односно политичку компоненту (Стајић, 2011, стр. 284).

Иако постоје многе теорије о овом феномену, још увек не постоји званично усвојена и прихваћена теорија тероризма на међународном нивоу. Проблем дефинисања тероризма деценијама представља извор неспоразума међу различитим ауторима, због чега ни данас нема заједничког става о дефиницији тероризма, односно не постоји свеобухватна дефиниција. Дефинисање тероризма остаје у сфери научних кругова и националних законодавстава држава, вођених националним, али и геостратешким и економским интересима. Тероризам се дефинише са кривичноправног (нормативног) и научног аспекта. Када је реч о научном аспекту, домаћи научници дају више дефиниција тероризма. Гађиновић тероризам дефинише као „организовану примену насиља од стране политички мотивисаних извршилаца (појединаца или група), који су одлучни да кроз страх, зебњу, панику намећу своју вољу органима власти и грађанима“ (1988, стр. 31).

Као вишедимензионални политички феномен савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као: „сложени облик организованог групног, и ређе индивидуалног или институционалног политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално-физичким и психолошким, већ софистицирано-технолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене

економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити "велики циљеви" на морбидно спектакуларан начин, а непримерен датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају" (Симеуновић, 2009, стр. 80).

Порекло термина тероризам је у латинском: *terror*, преузет у француском језику: *terrorisme*, *terroriser*, у значењу средства застрашивања, насиља, до уништавања вредности и људских живота (Гаћиновић, 1988, стр. 31). Тероризам се може дефинисати и као „смишљено, организовано и систематско насиље несuverеног (недржавног, невладиног) субјекта (група, банда, организација, политичка странка или покрет) или сувереног (државног) субјекта, односно државе, одлучног да најгрубљом физичком силом над унапред одабраном (персоналном) или насумичном жртвом ради њеног убиства, сакаћења киднаповања или психичког злостављања, приоритетно изазове колективне комплексе страха или несигурности, зебње или апатије у средини из које је непосредна жртва напада, да би постигао пројектовани политички циљ“ (Мијалковски, 2003, стр. 8). Сумирано, тероризам се може посматрати као „распрострањен облик политичког криминалитета, који превазилази националне границе и производи последице на глобалном нивоу“ (Милошевић, 2009, стр. 9).

Дакле, из наведених теорија се може донети закључак да тероризам представља сваки насилан акт од стране организације, групе, ребе појединца, усмерен према унапред одабраним или селективним циљевима, који има сврху да произведеним последицама изазове стање општег страха и неповерења у национални систем безбедности и заштите, а у сврху постизања политичких или верских циљева и интереса.

Историјски се обично везује за јакобинску диктатуру, као и за Октобарску револуцију у Русији („црвени“ и „бели терор“). Савремени тероризам настаје као продукт екстремне левнице. Иако се његова појава везује за Француску буржоаску револуцију, неспорна је његова идејна веза са левим крилом те револуције. Тачније, термин тероризам настао је 1793, када је Комитет јавног спаса (*Comite de salut public*) под вођством Максимилијана Робеспјера (*Maximilien Francois Marie Isidore de Robespierre*) и јакобинаца издао проглас „Терор је на дневном реду“ („*Que la Terreur soit a L'ordre du jour*“) и тиме јавно прогласио терор против свих непријатеља Француске револуције да би се осигурала

„владавина права и врлине“. Зато се тај период француске историје најчешће означава као владавина терора (*la regime de la terreur*) а данас узима као погрдна конотација речи тероризам. Француска револуција је запамћена у историји Француске и Европе као изузетно насилна епоха. После свргавања с власти монархије и аристократије, Конвент јавног спаса као орган револуционарне власти настојао је да обезбеди да непријатељи револуције не дођу у прилику да сруше револуционарне тековине (Бајагић и Мијалковић, 2012, стр. 272).

Под утицајем анархистичке идеологије у царској Русији створена је и прва терористичка организација „Народна воља“ (1878), одговорна за атентат на руског цара Александра II Романова (Симеуновић, 2009, стр. 115). Дакле, савремени тероризам несумњиво настаје на радикалној идеологији анархиста који су живели и деловали на територији европског континента. Иако несвесни чињенице да својим деловањем креирају савремене облике политичког насиља, они су то учинили зарад постизања својих политичких циљева, односно успостављања анархистичког облика власти.

Постоји сродност тероризма и екстремизма (националистички, левичарски, професионални и др.). По неким карактеристикама, неустрашивости и самоубилачком жртвовању актера, сличан је јапанским „камиказама“. Са аспекта националне безбедности, екстремизам се везује за идеологије које пропагирају насиље и нетолеранцију на разлике, а које се манифестују кроз вршење политичког насиља, у првом реду тероризма. Међутим, треба навести да постоји широка лепеза појавних облика политичког насиља и оно се дели на основне и сложене. Као основне облике можемо навести претњу силом, принуду, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат и диверзију, док су сложени облици политичког насиља насилни протести, побуне, нереди, немири, тероризам, субверзија, репресија, терор, устанак и рат (Симеуновић, 2009а, стр. 104). Иза сваког од наведених облика политичког насиља стоји одређена екстремна идеологија политичких, друштвених или религијских група, уверена у исправност сопствене политике, односно циљева и интереса. То условно значи да различита политика, али и етничке и религијске групе, морају бити придобијене за остваривање сопствених циљева, или насилно уклоњене (Мијалковић, 2015, стр. 148). На челу сваке екстремне организације, нарочито политичке, неопходно је постојање харизматичног вође, који је централна личност и носилац екстремне деструктивне идеологије. Дакле, екстремизам као понашање на граници друштвено прихватљивог,

представља погодну климу за настанак деструктивног деловања оличеног у насиљу, ради постизања сопствених циљева и интереса, односно наметања своје воље и система вредности.

Поред политичке идеологије која је свакако најопаснија, не треба занемарити и неке друге, које могу бити погодна платформа за настанак екстремизма у њиховим оквирима. У првом реду ради се о партикуларним идеологијама – феминизму, екологизму, католицизму, цихадизму и глобализму, у оквиру којих егзистирају екстремни елементи (Симеуновић, 2009а, стр. 129). Данас је нарочито опасан цихадизам као идеолошка опција исламског фундаментализма. Доследни пратилац ове идеологија била је исламистичка терористичка организација Ал Каида, која је на милитантној интерпретацији исламске књиге Кур'ана извршила мноштво терористичких акција и уздигла своју организацију на завидан ниво.

На основу наведеног, екстремизам се може класификовати у складу са екстремним идеологијама, које у сваком друштву, односно друштвеним групама желе да остваре углавном нереалне, политичке или неке друге циљеве. Екстремизам се као такав у основи може поделити на: верски, етнички и идеолошки. Верски екстремизам се даље може поделити на екстремизам великих религија каква је ислам, хришћанство, јудаизам, будизам, као и на екстремизам верских секти. Етнички екстремизам је у суштини екстремизам националних група, које теже да остваре своје циљеве и интересе. То се најчешће огледа у сепаратизму – сецесија и иредента, док се идеолошки екстремизам може везати за политичке правце. У основи, може се поделити на леви и десни екстремизам, који су увек супротстављени један другом с обзиром на то да се базирају на потпуно супротним вредностима (Симеуновић, 2009а).

Глобални тероризам који је присутан у данашње, савремено време, карактерише територијално ширење, обухватајући читаве светске регионе, потом његово умножавање и појачавање интензитета терористичких аката. Глобални тероризам се све више показује као врста рата постиндустријске ере (Гаћиновић, 1988, стр. 31).

Иако се тероризам по својим главним циљевима може класификовати на: идеолошки мотивисан тероризам (левичарски и десничарски тероризам), етно-сепаратистички тероризам и верски фундиран тероризам (тероризам фундиран на интерпретацијама великих религија и тероризам секти)

(Гаћиновић, 1988, стр. 31), може се рећи да је свакако главни циљ носилаца тероризма увек политичке природе. Споменути политички усмерен циљ терориста представља важан елемент за разграничење појма тероризма од других кривичних дела са елементима насиља. Кривично дело се не може сматрати тероризмом уколико нема у себи и политичку димензију. Однос извршилаца терористичког акта према власти представља једну од главних одредница да би се акт сматрао терористичким.

Када је реч о кривичноправном аспекту дефинисања тероризма, мора се нагласити да је тероризам у кривичноправном смислу комплексан феномен јер обухвата не само једно дело, већ низ дела која представљају тероризам у ширем смислу. У складу са наведеним научним теоријама које треба да дефинишу феномен тероризма и одреде опсег његовог деловања, са јасним циљевима, доносе се и усвајају нормативне (кривичноправне) дефиниције тероризма. Њихова улога је да санкционишу одређена понашања која се као таква подводе под тероризмом. Дакле нормативне дефиниције су саставни део унутрашњег законодавства државе када производе правну снагу, а могу се налазити и у одговарајућим међународним нормативним документима.

Према одредбама Кривичног законика („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) (у даљем тексту: КЗ), тероризам у ужем смислу је инкриминисан чланом 391 КЗ на следећи начин: „ко у намери да озбиљно застраши становништво, или да принуди Србију, страну државу или међународну организацију да нешто учини или не учини, или да озбиљно угрози или повреди основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације:

1. нападне на живот, тело или слободу другог лица;
2. изврши отмицу или узимање талаца;
3. уништи државни или јавни објекат, саобраћајни систем, инфраструктуру укључујући и информационе системе, непокретну платформу у епиконтиненталном појасу, опште добро или приватну имовину на начин који може да угрози животе људи или да проузрокује знатну штету за привреду;
4. изврши отмицу ваздухоплова, брода или других средстава јавног превоза или превоза робе;

5. производи, поседује, набавља, превози, снабдева или употребљава нуклеарно, биолошко, хемијско или друго оружје, експлозив, нуклеарни или радиоактивни материјал или уређај, укључујући и истраживање и развој нуклеарног, биолошког или хемијског оружја;
6. испусти опасне материје или проузрокује пожар, експлозију или поплаву или предузима друге опште опасне радње које могу да угрозе живот људи;
7. омета или обустави снабдевање водом, електричном енергијом или другим основним природним ресурсом које може да угрози живот људи,

казниће се затвором од пет до петнаест година“.¹

У ставу 2. члана 391 КЗ стоји да ко прети извршењем кривичног дела из става 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до пет година, док став 3. наводи да ако је при извршењу дела из става 1. овог члана наступила смрт једног или више лица или су проузрокована велика разарања, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година. Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана учинилац са умишљајем лишио живота једно или више лица, казниће се затвором најмање дванаест година или доживотним затвором², што је новина у КЗ. Доживотна казна затвора мења претходну казну од тридесет до четрдесет година затвора за најтежа кривична дела.

Када је реч о финансирању тероризма у члану 393. КЗ стоји да: „ко непосредно или посредно обезбеђује или прикупуља средства с циљем да се она користе или са знањем да ће се користити у потпуности или делимично за финансирање вршења кривичних дела тероризма и везаних за тероризам, казниће се казном затвора од једне до десет година“.³

На крају, терористичко удруживање у КЗ, члан 393а, је дефинисано на следећи начин: „ако се два или више лица удруже на дуже време ради вршења кривичних дела из наведених чланова везаних за кривично дело тероризма,

¹ Кривични законик („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

² Кривични законик („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

³ Кривични законик („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

казниће се казном прописаном за дело за чије вршење је удружење организовано“.⁴

Политички циљеви терориста не морају бити постављени тако да имају општи опсег важења. Неке терористичке групе и организације имају изразито посебне или уске циљеве, друге би да мењају прилике само у оквиру своје религијске (етничке) средине или државе, док треће имају за циљ такве промене које се тичу целог света. Тако, с обзиром на опсег постављених циљева, тероризам можемо сагледавати као унутрашњи и спољни (међународни) тероризам (Гађиновић, 1988, стр. 61).

Највећи број експерата и теоретичара који се баве проблемом тероризма најчешће га посматрају као специфичан облик политичког насиља, јер један од кључних елемената у дефинисању појма тероризма јесте циљ који терористи желе да постигну, а који је увек политичке природе, без обзира на то да ли је реч о смени режима, смени лица на власти, промени друштвеног уређења, сецесији одређене територије или делова територија:

„Као један вишедимензионални политички феномен тероризам најопштије можемо одредити као сложени облик организованог групног и, ређе, индивидуалног или институционалног политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално физичким и психолошким, већ и софистицирано-технолошким методама политичке борбе којима се, обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, системски покушавају остварити „велики циљеви“ на морбидно спектакуларан начин, а непромерно датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају“ (Гађиновић, 1988, стр. 151).

Мирослав Талијан даје следећу дефиницију: „тероризам је нови, модернизовани и савремени облик испољавања агресивности у савременим условима који, ради остварења одређеног циља, примењује насиље сваке врсте и увек је усмерен ка држави и грађанима“ (Талијан, 2016, стр. 186). Може се закључити да тероризам представља организовану и систематску примену насиља, од стране терориста који су организовани у терористичке ћелије, групе, организације и мреже. Такође, постоје терористи који самостално делују

⁴ Кривични законик („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

и не припадају ниједној организацији и познати су под називом „усамљени вукови“. Основни циљ деловања терориста јесте да наметну своју вољу органима власти или грађанима, путем изазивања страха и ширењем панике.

Из претходно наведеног, на крају овог дела рада може се закључити да тероризам не постоји ако не поседује следеће елементе:

- употребу физичког насиља;
- политички карактер;
- изазивање страха и других психичких реакција;
- очекиваних ефеката и реакције;
- циљно, планирано и организовано деловање.

Верски тероризам, који представља посебан сегмент интересовања овог рада, можемо дефинисати као тероризам недржавних група који је усмерен против државе, а чланове организације везује заједничка идеологија која је у овом случају заснована на некој од религија (вери) (Јевтић, 2002, стр. 18). Слично као верски екстремизам, верски тероризам је везан за велике религије: ислам, хришћанство, јудаизам, будизам, а такође врста верској тероризма је тероризам верских секти. Дакле, исламистички тероризам спада у верски тероризам. Он је специфична врста тероризма која оправдање свог постојања налази у искривљеној исламској идеологији. Ова искривљена идеологија Ислама је настала на ставовима разних исламских теолога, попут Мевдудија (*Ebu-l-A'la Mevdudi*), Сеида Кутба (*Seid Kutb*), шеика Омера Абдул Рахмана (*Omar Abdel Rahman*) и многих других. Ови теолози своје демагогије базирају на такозваном вехабитском Исламу (Бајагић и Мијалковић, 2012, стр. 275).

Појавом радикалног ислама, који је брзо прихваћен код муслимана широм света, последично је дошло до појаве и ширења салафизма и вахабизма, односно радикалног тумачења ислама заснованог на три радикалне исламске школе, једном речју исламског фундаментализма. Вахабизам као верски покрет у исламу, чији је творац Мухамед ибн Абдел Вахаб (*Muhammad Ibn 'Abd al-Wahhab*), одбацује идеју о беспоговорном прихватању ауторитета исламских верско-правних школа и тежи ка враћању на учења која се базирају на два ауторитета Кур'ан и Суну. Дакле, следбеници овог покрета теже да се сва учења у исламу реализују, примењују и преносе онако како су то радиле прве

три генерације муслимана (Побожни преци, арап. *Salaf as Salih*) по учењу Веровесника Мухамеда (Потежица, 2007, стр. 40).

Вахабити се у много чему разликују од следбеника осталих исламских школа, а разлике су видљиве у спровођењу верских обреда и молитви, начину одевања, места на којима се моле, начин на који конзумирају храну и слично (Бајагић и Мијалковић, 2012, стр. 402).

Оваква конзервативна учења вахабита дефинишу овај покрет као фундаменталистички и доводе га у сукоб не само са различитим религијама, већ и са следбеницима четири великих исламских верско-правних школа унутар исламског света. Овакав поглед на религију несумњиво је водио насиљу које се реализовало појавом светске терористичке мреже Ал Каиде, на чијем је челу био вахабит, Саудијац Осама бин Ладен. Ова терористичка мрежа представљала је и даље представља опасност по међународну безбедност, а своју идеолошку основу налази у Алкаидизму. Борба против Јевреја и Крсташа био је и остао примарни циљ, због чега је ова мрежа у себе интегрисала многе екстремне исламистичке групе широм планете. Вођени верском мржњом и заслепљени идеологијом, терористи ове терористичке организације узели су учешће у многим сукобима у којима је бар једна страна била исламска. Њихово деловање и злочини познати су на Балкану, у Чеченији, Шри Ланци, Африци, Сједињеним Америчким Државама, Европи и на другим местима (Бајагић и Мијалковић, 2012, стр. 403).

Зашто је тероризам данас један од најатрактивнијих феномена за изучавање треба захвалити његовом негативном карактеру и последицама које са собом носи. Један удео у глобалној предимензионираности овог феномена у јавности дугујемо и медијима, јер је за њих тероризам у свим својим појавним облицима веома атрактивна појава. Двоструки стандарди код одређивања да ли један догађај представља тероризам или не додатно отежавају намеру за унифицирањем његових конститутивних елемената и давање једне општеприхваћене и универзалне дефиниције, независно од корелације одређених политичких фактора.

4. ФЕНОМЕНОЛОГИЈА И ЕТИОЛОГИЈА МЕЂУНАРОДНОГ ИСЛАМИСТИЧКОГ ТЕРОРИЗМА

4.1. Појавни облици и карактеристике међународног исламистичког тероризма

Ера савременог, модерног, тероризма у појединим арапским земљама, започета је крајем шездесетих и почетком седамдесетих година двадесетог века. На незадовољство муслиманских народа утицали су бројни догађаји, као што су Шестодневни рат (Коалиција Јордана, Египта и Сирије против Израела) и убедљива победа Израела, нерешено палестинско питање, иранска револуција, потом и окупација Совјетског Савеза на Авганистан и други. Крајем седамдесетих година, нова генерација радикалних исламиста прибегла је употреби транснационалног политичког насиља, сматрајући га јединим средством за обнову калифата – симбиозу политичке и религијске сфере – и поновног уједињења муслиманске заједнице (Chaliand & Blin, 2007, стр. 256).

Занимљиво је истраживање професора Дејвида Рапапорта (*David Rapaport*), који је своју идеју о модерном тероризму представио кроз четири таласа, који обухватају одређене временске периоде.⁵ Четврти, и за потребе овог рада најважнији талас траје и данас, али у измењеној и опаснијој форми која је попримила глобалне размере. Како професор Бајагић истиче, нарастајући, транснационални, односно, постмодерни тероризам, обогаћен новим формама испољавања и оличен у екстремном радикалном религијском, посебно исламистичком фундаментализму, на прагу трећег миленијума попримио је глобални карактер и претворио се у највећу претњу светској безбедности – зато га многи називају глобалним тероризмом (2014, стр. 194). У овом мастер раду ипак ћемо се определити за термин „међународни тероризам“.

⁵ Први талас модерног тероризма обухватао је период пред Први светски рат. Сматра се да је почео 1880. године у Русији са анархистима. Други талас почео је након потписивања Версајског уговора. Трећи талас је обухватао период рата у Вијетнаму, у знаку тзв. Нове левице. И, коначно, четврти талас од седамдесетих година, до данас. Видети: Rapaport, 2004.

Међународни тероризам подразумева „терористичке акције са међународним последицама, односно то је тероризам у који су укључени грађани или територије више земаља. Овај вид тероризма подразумева насиље које се одвија на територији две или више држава, када га реализују држављани две или више држава“ (Ђорђевић, 2015, стр. 84). Овај вид тероризма се дели на транснационални и међудржавни тероризам. Када је реч о овој врсти тероризма, њен творац јесте терористичка мрежа Ал Каида, након спектакуларног напада 9/11. Карактеристике овог вида тероризма јесу да је он: глобалан – не постоје границе које тероризам не може да досегне, смртоносан – имајући за циљ што већи број жртава са јасном поруком преживелима и властима, нов – како по величини, тако и по деструктивности, пажљивом планирању напада и селекцији мета (Ђорђевић, 2015, стр. 85).

Почетак савременог међународног тероризма везује се за терористички напад Ал Каиде на Сједињене Америчке Државе, 11. септембра 2001. године. Четири авиона су отета са бостонског аеродрома, два авиона су се срушила у обе зграде Светског трговинског центра, трећи у Пентагон, а четврти је пао у Пенсилванији. Том приликом, поред огромне материјалне штете, страдало је скоро 3000, а повређено око 6000 људи, међу којима су били и држављани других земаља. Овај терористички напад представља највећи напад у историји, који је мобилисао све западне земље у борби против глобалног тероризма, где је у првом плану Ал Каида, као највећа глобална терористичка мрежа, а затим и свих екстремистичких група које с њом сарађују, као и свих држава које пружају подршку и уточиште терористима (Мијалковић и Бајагић, 2012).

Овај напад представља највеће постигнуће једне терористичке групе: у медијском смислу (свуда у свету је приказан пренос уживо овог напада), у симболичком смислу (нападнуте су кључне америчке и финансијске институције), и статистички, с огромним бројем жртава (коришћен је термин мегатероризам) (Chaliand & Blin, 2007, стр. 413).

У том тренутку, међународна заједница се нашла пред потпуно новим изазовом – Ал Каидом, која је тада била носилац међународног тероризма и највећа терористичка организација на почетку 21. века. Ова организација функционише као глобална мрежа огранака и ћелија које се налазе практично у целом свету, што значи да било која држава, у било ком тренутку, може бити мета терористичких напада. Посебан проблем и изазов за све државе и њихове

безбедносне службе, нарочито на превентивном плану, јесте тај што ћелије и огранци не морају имати комуникацију са централом терористичке групе, инфилтрирани су у друштво, па је, самим тим, теже открити и спречити њихово деловање (Мијалковић и Бајагић, 2012).

Као основне карактеристике тероризма, у литератури се најчешће помињу: преношење поруке, противправност, организованост, насилност и бруталност, разноврсност објеката напада и економичност (Стајић, 2011, стр. 267). Након 11. септембра, тероризам прераста у међународну претњу и као такав добија нека нова обележја и карактеристике. Тероризам у 21. веку је (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 392):

- међународан, више нема тако удаљених граница које могу служити као одбрана од тероризма;
- смртоносан, јер су нови терористи променили тактику театралних насилних аката за алармирање јавности да би се ефикасније уништили циљеви који су у целости цивилно становништво, да убију што више њих и уздрмају из темеља цело непријатељско друштво и културу;
- предузет од стране цивила, без државне одговорности, који начином и значењем брише класичне границе између тероризма и објављеног рата између држава;
- ослоњен на најнапреднију технологију модерне цивилизације, којом настоји да коришћењем софистицираних технолошких средстава и оружја за масовно уништење, разори модерну цивилизацију виђену као претњу светим терористичким традицијама;
- руковођен од стране међународних недржавних организација кроз глобалну завереничку мрежу терористичких организација лоцираних у многим државама, с нечувеним нивоом комуникације и координације,
- праћен фанатичним екстремистима, који радије уништавају него уверавају и наговарају, вршећи самоубилачким методама злочине против хуманости, тј. захтева жртвовање живота терориста у делима која се не могу спречити преговарачким компромисима;

- заснован на „реалном политичком принципу“ да је моћ за уништење једнака моћи за промену и контролу,
- окренут рушењу установљених моралних и легалних норми које су општеприхваћене вековима и
- вођен мржњом према мети, са жељом да она пати због тога шта представља и због вредности за које се бори.

Савремена технологија је олакшала функционисање терористичких мрежа из више разлога. Савремено наоружање омогућава терористима да врше терористичке нападе уз што већи број жртава. Поред наоружања, напоменућемо развој комуникационих мрежа које погодују члановима терористичке мреже, како у погледу бољег повезивања и лакше комуникације, тако и у погледу глобалног ширења поруке које једна терористичка организација настоји да пошаље. Велику улогу у успешности једног терористичког напада играју и масовни медији који омогућују пренос информација о неком терористичком нападу у целом свету (као што је био случај са 11. септембром), чиме је Ал Каида остварила огромну психолошку победу. Ал Каида, као најмоћнија терористичка мрежа на почетку 21. века, осим што је извела вероватно највећи терористички напад икад, настојала је да дође у посед оружја за масовно уништавање, што је додатно повећало страх целе међународне заједнице од могућих, разорнијих и смртоноснијих терористичких напада (Поповић, 2004, стр. 17).

Носиоци међународног тероризма су фанатични исламски екстремисти који настоје да своје политичке циљеве остваре искривљивањем и злоупотребом религије. Оно што је карактеристично за Ал Каиду јесте да се њихова пропаганда заснива на веровању да су западне силе непријатељи муслимана (Hoffman, 2017, стр. 138). Управо оваква уверења, омогућила су Ал Каиди да створи присталице великог броја људи широм света који оправдавају тероризам као нови вид борбе против непријатеља.

Пошто је међународни тероризам инспириран мржњом према мети, у случају Ал Каиде, као пионира међународног исламистичког тероризма, мета која се у први план истиче јесте САД, као и западне, демократске вредности. Вођени екстремном мржњом према САД, као својим највећим непријатељем, Ал Каида терористичким нападима настоји да САД и западне партнере отера са Блиског истока, као и да спречи експлоатацију природних ресурса, пре свега нафте и

природног гаса којим многе блискоисточне земље располажу (Hoffman, 2017, стр. 138).

Када се говори о религији као потенцијалном покретачу за међународни тероризам у 21. веку, морамо првенствено узети у обзир модерне терористичке организације, Ал-Каиду и ИСИС. Ови утицајни промотери исламског насиља шире своје екстремне поруке путем интернета, где су пронашли пријемчиву публику међу младим генерацијама миленијалаца, увек активним на интернету. Као неке од карактеристика савременог међународног исламистичког тероризма можемо узети наведено, односно да су терористичке организације пронашле лак начин да утичу на појединце свеприсутним порукама о насиљу, инспирисаних искривљеном исламском идеологијом, преносећи их путем интернета. Осим наведеног, савремени тероризам карактерише висок степен насиља, непредвидивост и масовност (Thompson, 2019).

4.2. Етиологија међународног исламистичког тероризма

Најчешће помињана подела узрока тероризма у литератури заснива се на објективним и субјективним факторима. Међу тзв. објективним факторима настанка и развоја тероризма, најчешће доминирају: извесне амбијенталне противречности и проблеми који угрожавају безбедност појединаца или друштвених група, онемогућавајући им задовољење фундаменталних људских потреба (непоштовање савремених демократских тековина; терор политичке власти над народом или мањинама; криза политичких, економских и социјалних институција; немогућност несметаног испољавања етничких, верских и расних обележја – културна и друга преминација и угњетавање; сепаратистичке тежње група; хегемонистичке претензије групе на територију друге државе; сиромаштво; дискриминација по разним основама; шовинизам и верски фанатизам; спорови око граница и државне територије итд.) (Мијалковић и Милашиновић, 2011, стр. 3).

Субјективни фактори су екстремистичка убеђења да се постојећи објективни проблеми могу решити искључиво применом насиља: да се добије оно што је неправедно ускраћено: земља, слобода, људска права, равноправност; да се поново успоставе идентитет, статус или легитимни посед тамо где су угрожени

или изгубљени; да се заштите живот, част, углед и опстанак тамо где су угрожени или лоше третирани; да се поврате права, привилегије и вредности тамо где су одузете итд (Мијалковић и Милашиновић, 2011, стр. 3).

Када говоримо о узроцима тероризма, један од узрока је свакако идеологија, а само екстремна идеологија има потенцијал да буде основа и покретачки механизам неког терористичког деловања и ту се налази очигледна веза између екстремизма и тероризма, о чему је већ било речи претходно у раду. У складу са тим, екстремне идеологије припадају супротстављеним идеолошким половима – левичарски или десничарски оријентисаним идеологијама па самим тим се и идеолошки мотивисан тероризам дели на левичарски и десничарски тероризам. Говорећи о левичарском тероризму, морају се споменути његови структурални узроци као што су незапосленост, инфлација, масовна отпуштања радника, неизвесност животне перспективе, социјална несигурност, економска и политичка нестабилност. Са друге стране, насилне десничарске екстремистичке идеологије су фокусиране на искључиви национализам, расизам, ксенофобију или сродну нетолеранцију. Поред тога, насилне десничарске екстремистичке идеологије се хране мржњом према одређеним субкултурама, борећи се против различитости у друштву и једнаких права мањина. Десничарски тероризам је близак некој религији, где се припадници представљају као „чуvari своје вере и нације“. Говорећи о исламистичком тероризму у 21. веку, ислам је једина званична религија која је у савременом свету активна у подстицању на насиље па и тероризам. Ислам служи тероризму у сврху остваривања циљева као покретач ирационалног политичког екстремног понашања одређеног броја верника који не морају да потичу из држава где се одређене терористичке акције предузимају (Симеуновић, 2009).

Различити модели објашњења узрока тероризма узимају у обзир бројне чиниоце укључујући политичку историју, актуелну државну политику, садашњу политичку ситуацију, културне тензије, идеолошке и економске трендове, индивидуалне карактеристике терориста и друго. У ширем контексту, узроци тероризма се могу наћи на индивидуалном и групном нивоу. На индивидуалном нивоу постоје рационални, психолошки и културални корени тероризма. На групном нивоу тероризам може да настане у окружењу политичког активизма када је групни циљ преусмеравање пажње органа власти или опште друштвене пажње на жалбе припадника друштвеног

покрета. Други начин настанка тероризма на групном нивоу повезан је са драматичним догађајима које искусе поједини људи или нације (Симеуновић, 2009).

Оно што се често доводи у везу са узроком тероризмом у Европи су илегалне миграције, односно велики број миграната из Африке и са Блиског истока, као и интегрисаност и социо-економски статус тих миграната. Процент грађана држава Европске уније који тероризам и верски екстремизам виде као један од најважнијих безбедносних претњи повећао се за 16% – са 33% у 2011. години на 49% у 2015. години (Ђурђевић и Радовић, 2015, стр. 280).

Због поменутих терористичких аката исламских екстремиста, у многим државама Запада миграције се доводе у везу са тероризмом, нарочито због могућности да терористи користите токове илегалних миграција како би остварили своје циљеве (Lazaridis & Skleparis, 2016, стр. 181.). Уз то, данас су терористичке организације често повезане са групама које се баве транснационалним организованим криминалом, кријумчарима оружја, трговцима опојним дрогама, фалсификаторима докумената, трговцима људима, организаторима илегалних миграција и друго. Повезаност тероризма са илегалним миграцијама препозната је и у националним стратегијама за супротстављање тероризму.

Мигрантска криза која се слила у Европу из Африке, Средњег истока и Јужне Азије, за европске лидере и доносиоце политичких одлука представља највећи изазов који је задесио овај континент још од дужничке кризе. Међународна организација за миграције Европу је окарактерисала као „најопаснију дестинацију на свету за ирегуларне мигранте“, а Медитеран као „најопаснији гранични прелаз“ (Дилигенски и Ђуровић, 2015, стр. 358).

Приливом великог броја миграната из ратом захваћених земаља и земаља са унутрашњим сукобима по разним основама, са Блиског истока и из Северне Африке, повећава се могућност инфилтрирања особа које су повезане са различитим криминалним и другим кажњивим активностима, нарочито са тероризмом и екстремизмом, што феномен миграција са безбедносног аспекта у 21. веку чини веома комплексним. Управо развој тероризма у свету, посебно случајеви масовног тероризма и стварања нових самопрокламованих држава, допринели су огромном порасту миграција људи из ратом угрожених подручја (Мижалковић & Petrović, 2016, стр. 3).

Претња од терористичких напада постоји и независно од новог прилива миграната. Међу извршиоцима терористичких напада у Белгији и Француској било је највише припадника друге генерације имиграната у тим земљама, што значи да је исламски фанатизам већ стигао на европско тло преко грађана Европске уније који имају пуну слободу кретања, без обзира на контролу унутрашњих граница и друге мере које би се предузимале без адекватне обавештајне подршке. Ти грађани, поред матерњег језика (француског) и арапског, као језика одакле им потичу преци, обавезно владају још неким страним језиком (Јанковић и Јорданов Тодоровић, 2017). „Такав лингвистички проблем изражен је и у контроли и праћењу безбедносно интересантних особа међу имигрантима. Беспрекорно знање страних језика, на нивоу матерњег језика, главни је услов у оперативном деловању безбедносно-обавештајних служби. Такво знање језика је пре свега неопходно за инфилтрацију у терористичке кругове“ (Јанковић и Јорданов Тодоровић, 2017, стр. 177).

Недавне студије показале су да је стопа незапослености међу имигрантима из Алжира, Марока, Туниса и Турске посебно висока, а још је већа међу потомцима досељеника из ових земаља. Муслимани такође пријављују веће стопе дискриминације од других имигрантских заједница у Француској. Француски Муслимани, који су били укључени у терористичке нападе, обично су из имигрантских заједница, претежно Алжираца, имају веома низак ниво образовања. Најмање 70% њих је незапослено, а преосталих 30% ради основне физичке послове. Само неколицина појединаца је достигла факултетски или виши ниво образовања. На основу ставова из анализираних литературе, „француски цихадисти“ пате од дугих периода незапослености, испољавају различите облике делинквенције и често пролазе кроз процес радикализације у затворима. Због веома ниског нивоа образовања и минималних техничких способности, француски терористички „војници“ нису у позицији да самостално координишу и изводе софистициране операције, попут америчког 11. септембра, које захтевају високо квалификоване, образоване, финансијски добростојеће и добро обавештене појединце (Polonska-Kimunguyi & Gillespie, 2016, стр. 571).

Главни мотивациони разлози за деловање исламистичких терориста у 21. веку су идеолошки, политички, верски, друштвени, али могу бити и личне (психолошке) природе. Узроке радикализације исламистичких терориста треба тражити на различитим нивоима. На микронивоу, узроци могу бити

неуспешна социјална интеграција, отуђеност, одбаченост и изолација. На мезо нивоу посматра се шире друштвено окружење које служи као тачка окупљања. На макронивоу утицај имају влада и шира друштвена средина, који покрећу радикализацију јавног мњења и страначке политике, а потом и напете односе између већинског друштва и мањина (Zadravec, 2020, стр. 77).

Исламистички тероризам у 21. веку представља велики ризик зато што је савремене терористичке нападе теже предвидети и спречити, па из тог разлога противтерористичка стратегија треба да иде у смеру мултидисциплинарног приступа. Сазнавање о начину деловања и потенцијалним циљевима исламистичких терориста у 21. веку омогућава да се на време предузму одговарајуће превентивне мере у циљу њиховог сузбијања, а у те сврхе може много помоћи интернет, као место где се они окупљају и размењују идеје са својим истомишљеницима (Zadravec, 2020, стр. 79).

4.3. Ал Каида као пионир међународног исламистичког тероризма

Настанак терористичке мреже Ал Каида везује се за период совјетске окупације Авганистана 1979. године, која је служила као подстицај многим муслиманима да се прикључе Авганистанцима у борби против Совјетског Савеза (Вуман, 2015, стр. 4). Велику улогу за време окупације имао је радикални исламиста, професор Абдулах Азам (*Abdulah Jusuf Azam*), који је био један од оснивача организације Муслиманска браћа и утицајни палестински шеик. У Авганистан су долазили млади људи Саудијске Арабије, Египта, Алжира, Јемена и других држава како би спасили Авганистан од Совјета, међу којима је и богати млади Саудијац, Осама бин Ладен (*Osama bin Mohammed bin Awad bin Laden*), Азамов ученик, који је постао главни финансијер и организатор муџахедина. Велико искуство и огромну популарност коју је стекао током рата у Авганистану, Бин Ладен је искористио за формирање Ал Каиде, која је имала све већи број присталица (Вуман, 2015, стр. 4).

Ал Каида, која у преводу, значи „база“, односно „чврст темељ“, формирана је 1988. године. На самом почетку, Ал Каида није имала амбицију да постане терористичка организација, већ одред који ће служити за мотивисање муслиманског света у пружању отпора било ком нападачу. Сматра се да је догађај који је утицао да Ал Каида постане терористичка организација био

ирачка инвазија на Кувајт 1990. године, када се саудијска власт за помоћ обратила Сједињеним Америчким Државама. Осама бин Ладен се понудио саудијским властима да се укључе у одбрану Кувајта, с обзиром на претходно искуство у Авганистану, што су саудијске власти одбиле, прихвативши помоћ Сједињених Америчких Држава (Chaliand & Blin, 2007, стр. 314).

Овај догађај је изазвао незадовољство Бин Ладена, због дозволе саудијске власти да „неверници“ улазе на територију Саудијске Арабије, где се налазе два најважнија света места за муслимане – Мека и Медина. Огорчен због америчке помоћи Саудијској Арабији, Бин Ладен је оштро критиковао саудијску власт, настављајући да пропагира фундаментализам. Због тога му је саудијска власт одузела држављанство и означила га као претњу по националну безбедност, па је Бин Ладен био приморан да нађе уточиште у Судану (Chaliand & Blin, 2007, стр. 318).

Први терористички напад Ал Каиде десио се 1992. године у Јемену, нападом на хотел у коме су се налазили амерички војници. Потом је уследио терористички напад на Светски трговински центар 1993. године, а 1995. године и неуспели атентат на египатског председника Хоснија Мубарака (*Muhammad Hosni El Sayed Mubarak*). Због ових догађаја, под притиском Саудијске Арабије и Сједињених Америчких Држава, Судан је био приморан да Осаму бин Ладена протера из земље и да конфискује сву његову имовину. Након протеривања из Судана, Осама бин Ладен је пронашао уточиште у Авганистану, где је наставио да планира терористичке нападе против свог главног непријатеља Сједињених Америчких Држава, као и држава које подржавају америчку спољну политику. Осама бин Ладен је 1996. године објавио „Фатву о рату против америчке окупације двају светих места“ у којој се наводи да Американце треба протерати из Саудијске Арабије, свете земље муслимана. Бин Ладен је 1998. године издао другу Фатву у којој је инсистирано да се врше напади на све Американце и Јевреје, не правећи разлику између војника и цивила, како у свим муслиманским земљама, тако и ван њих. Обе фатве од међународне заједнице су прошле неопажено, све до терористичких напада на америчке амбасаде у Кенији и Танзанији, у августу 1998. године. Од тог тренутка, амерички ФБИ га ставља на листу једног од десет најтраженијих људи на свету (Chaliand & Blin, 2007, стр. 318-319).

Терористички напад који се одиграо 11. септембра 2001. године на Њујорк и Вашингтон изазвао је шок у целом свету, имајући у виду да је ово највећи

терористички напад у историји, са 3000 жртава и огромном материјалном штетом које су Сједињене Америчке Државе претрпеле. Овај терористички напад алармирао је бројне државе света, на челу са Сједињеним Америчким Државама, да покрену рат против глобалног тероризма, пре свега против Ал Каиде, као најмоћније терористичке мреже у свету, где је вођа ове организације, Осама бин Ладен означен као најтраженији терориста на планети (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 508).

Поред тога што су у Рату против тероризма уништени сви центри и кампови за обуку Ал Каиде и што је убијен велики број њених следбеника, укључујући и вођу, Осаму бин Ладена, ова мрежа и даље постоји и делује кроз неколико својих придружница. Ал Каида је у 2014. години имала четири главне придружнице: Ал Каиду на арапском полуострву, Ал Каиду у Исламском Магребу, Ал Шабаб у Сомалији и Фронт Ал-Нусра у Сирији. Поред ових придружница, Завахири (*Ayman al-Zawahiri*) је такође прогласио још једну придружницу, Ал Каиду на индијском потконтиненту (Вуман, 2015, стр. 141).

Идеологија и циљеви Ал Каиде засновани су на радикалном тумачењу Курана. Припадници Ал Каиде сматрају да су западне демократске земље, првенствено Америка у рату против ислама и муслиманског становништва. Из тог разлога, неопходно је борити се ради одбране ислама и муслимана од америчких окупатора, за које кажу да желе да окупирају муслиманске земље (уз дозволу корумпиране власти) и експлоатишу њихове природне ресурсе (Hoffman, 2017, стр. 138).

Основни циљеви Ал Каиде, били су: протеривање Сједињених Америчких Држава са Блиског истока; уништавање Израела, преусмеравање цихадистичког покрета и супротстављање диктаторским секуларним режимима у муслиманским земљама (Вуман, 2015, стр. 147).

5. ОПШТИ ОКВИР БОРБЕ ПРОТИВ МЕЂУНАРОДНОГ (ИСЛАМИСТИЧКОГ) ТЕРОРИЗМА

Катастрофалне последице 11. септембра, ставиле су Сједињене Америчке Државе, као и остатак света пред велики изазов. Наиме, тероризам је доживео своју трансформацију, која све до 11. септембра није била препозната раније и као такав, од стране многих аутора, окарактерисан је као мегатероризам. Не постоји држава у свету која није била забринута овим догађајем, што због чињенице да најјача сила у свету, због пропуста (или потцењивања претње), није успела да спречи терористички напад, што због чињенице да су се исламски терористи повезали у глобалну мрежу, која оперише свуда у свету и да терористички напади могу да се десе било где и било кад (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 361).

Тероризам никада до тад није имао ни толику медијску пажњу, захваљујући којој постаје безбедносни проблем број један, како код обичних грађана, тако и код истраживача и безбедносних служби. Многе земље су биле принуђене да измене своја национална законодавства у циљу ефикасне борбе против тероризма на својој територији, у првом плану Сједињене Америчке Државе, као и Велика Британија и Аустралија. У борбу против глобалног тероризма су се укључиле и међународне и регионалне институције Уједињене нације, Европска унија и НАТО. Пред правних мера које су усвојене како од стране међународних институција, тако и на националном плану, покренут је рат против тероризма које су повеле Сједињене Америчке Државе заједно са Коалицијом „Вољних“ против држава из којих потиче тероризам, као и држава које пружају подршку, јавно, или тајно, тероризму (Мијалковић и Бајагић, 2012).

Главни узрок трансформације тероризма у глобалну претњу јесте процес глобализације. Процесом глобализације државне границе губе своје традиционалне карактеристике (свет је постао „глобално село“), чиме је пружена могућност слободног кретања и повезивања људи на глобалном простору. С једне стране, терористи су противници глобализације, док са друге, управо процес глобализације им је омогућио да глобално делују. Глобализација им омогућује лакше повезивање, комуникацију, кретање као и проширен избор расположивих мета. Према речима професора Симеуновића,

тероризам је „тамна страна глобализације, јер јој представља једну од водећих препрека, оспоравајући њену глобалну свемоћ и рушећи јој ауторитет, заједно са организованим криминалом и корупцијом“ (2009б, стр. 93).

Модерни тероризам попримио је свој глобални карактер након 11. септембра из више разлога. Први разлог који ћемо навести односи се на организацију терористичких мрежа по целом свету. Ту се, пре свега, мисли на огранке и ћелије, које представљају огроман проблем службама безбедности, јер их је јако тешко пратити, контролисати и превентивно деловати. Успешност оваквих ћелија у реализацији терористичких напада, огледа се и у неуспеху безбедносних служби, посебно у области превенције (о чему нам сведочи и сам 11. септембар, где је амерички безбедносни систем, поклекао) (Поповић, 2004, стр. 14).

5.1. Међународне и регионалне институције у борби против тероризма

Важну улогу у борби против тероризма играју међународне и регионалне институције: Уједињене нације, Европска унија и НАТО. Уједињене нације, као и Европска унија доносе и усвајају правне мере којима се регулишу питања везана за борбу против тероризма.

Да би се међународна заједница успешно борила против тероризма, а сада и глобалног тероризма, неопходно је било донети важне оквире и документе који ће бити у складу са међународним правом. Ова улога припада Уједињеним нацијама, као светској организацији колективне безбедности, која је, и пре појаве глобалног тероризма, усвојила важне документе којима се регулишу питања борбе против тероризма. Такође, Савет безбедности, као орган Уједињених нација, чија је примарна улога очување међународног мира и безбедности, усвојио је велики број резолуција којима се регулише борба против тероризма (Никодиновић, 2017, стр. 244).

Од најважнијих међународноправних докумената, за борбу против тероризма, у периоду након 11. септембра, набројаћемо резолуције Савета безбедности Уједињених нација: Резолуција 1368 Савета безбедности Уједињених нација (*Security Council Resolution 1368 (2001): S/RES/1368 (2001)*), Резолуција 1373 Савета безбедности Уједињених нација (*Security Council Resolution 1373 (2001): S/RES/1373 (2001)*), Резолуција 1377 Савета безбедности Уједињених нација

(Security Council Resolution 1377 (2001): S/RES/1377 (2001)). У Резолуцији 1368 дата је глобална осуда терористичком чину. Резолуција 1373 односи се на одлучност УН, али и способност да, у кратком року, одговори новонасталим изазовима и претњама по међународну безбедност и сигурност, које су производ глобалног тероризма. Резолуција 1373 има посебан значај који се огледа у томе да је утицала на креацију светске антитерористичке силе, на челу са САД и свим чланицама Уједињених нација у борби против глобалног тероризма (Никодиновић, 2017, стр. 245).

Многе државе чланице су пружиле помоћ Сједињеним Америчким Државама у Авганистану, у свргавању Талибана са власти и борби против Ал Каиде. Помоћ у борбама у Авганистану пружило је 142 државе, с тим се није радило само о помоћи у оружаном борби, већ и у помоћи која се огледала хапшењем припадника Ал Каиде итд. У Резолуцији 1377 дата је најшира осуда уопште тероризму као највећој претњи међународном миру, безбедности и стабилности (Никодиновић, 2017, стр. 246).

Поред резолуција, важна је Глобална стратегија Уједињених нација за борбу против тероризма, која је усвојена Резолуцијом 60/288 Генералне скупштине 2006. године (савремени глобални тероризам проглашен је најозбиљнијом претњом по међународни мир и безбедност, а терористима је стављено до знања да је њихово деловање неприхватљиво и да ће државе заједнички деловати у антитерористичким акцијама) (Resolution 60/288: The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy A/RES/60/288, 2006).

Поменути документи чине правни оквир за супротстављање и спречавање тероризма у оквиру Уједињених нација, који нису успоставили универзалну дефиницију тероризма, већ су као предмет инкриминисања одредили поједина понашања, која се имају сматрати кривичним делима тероризма. Иако напори уложени у стварање правног оквира на наднационалном нивоу представљају допринос права у области сузбијања тероризма они имају бројне недостатке и недоследности, који могу бити ефикасно отклоњени само усвајањем општеприхваћене дефиниције тероризма као кривичног дела, које би резултирало повећаним степеном ефикасности и операционализације правних прописа на наднационалном нивоу (Бодрожић, 2017, стр. 211).

Европска унија, као најзначајнији чинилац у економској и политичкој сфери у Европи, одмах након терористичких напада у Њујорку и Вашингтону, предузела је низ корака везаних за питање безбедности и одбране.

Наиме, Савет Европске уније је, на ванредном заседању након 11. септембра, донео одлуку да борба против тероризма буде његов приоритет и у том смислу је развио акциони план са шест тачака: 1) повећање полицијске и судске сарадње увођењем европског налога за хапшење, усвајање заједничке листе терористичких организација, размена информација између обавештајних служби, оснивање заједничких истражних тимова, јача интеграција Европола у борби против тероризма и закључење споразума о сарадњи између Европола и САД; 2) развијање међународних правних инструмената у борби против тероризма спровођењем важећих конвенција и разрадом опште конвенције против међународног тероризма; 3) борба против финансирања тероризма проширењем прописа Уније о прању новца и обезбеђивањем замрзавања актива терориста на нивоу Уније, као и потписивањем и ратификацијом Конвенције Уједињених нација о сузбијању финансирања тероризма; 4) појачано обезбеђивање ваздушног простора; 5) интегрисање борбе против тероризма у оквиру заједничке спољне и безбедносне политике; 6) спречавање и стабилизација регионалних сукоба развијањем заједничке спољне и безбедносне политике и хитном операционализацијом Европске безбедносне и одбрамбене политике (Бановић, 2009, стр. 52).

Такође важан корак био је доношење Оквирне одлуке о борби против тероризма, која је усвојена 13. јуна 2002. године. У овом правном акту до изражаја је дошао став о потреби унификације одредаба националних кривичноправних система, зарад ефикасније борбе против тероризма. Основни циљ јој је да се на јединствен начин дефинише тероризам као кривичноправна категорија и остали са њим повезани акти, да се усклади казнена политика у вези са кривичним делима тероризма и уведе, поред одговорности физичких, и одговорност правних лица за кривична дела тероризма (Бодрожић, 2016, стр. 48).

Европска унија је усвојила два важна документа за ефикасну борбу против глобалног тероризма: Европску безбедносну стратегију (*European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003*) и Европску противтерористичку стратегију (*The EU Counter-Terrorism Strategy, 14469/4/05 REV4, Brussels, 30 November 2005*). Савет Европске уније 2003. године је усвојио Европску безбедносну стратегију,

као стратегију за борбу против тероризма који је након 11. септембра попримио глобалне размере. Усвајање ове стратегије подстакнуто је и ратом против глобалног тероризма, конкретно, напада САД-а на Ирак. Наиме, напад САД-а на Ирак је наишао на неодобравање Савета безбедности, конкретно, Француске и Немачке, чланице Европске уније (у даљем тексту: ЕУ), што је изазвало негативне реакције и у самој ЕУ. Како би се превазишла настала нетрпељивост и криза која је у ЕУ настала, усвојена је Европска безбедносна стратегија (Никодиновић, 2017, стр. 320).

Поред изазова, ризика и претњи, у овој Европској безбедносној стратегији детаљно су истакнута три главна стратешка циља, а то су: бављење претњом, изградња безбедности у суседству и међународни поредак заснован на мултилатерализму. У последњем делу, политичке импликације на Европу се истиче, између осталог, да је неопходно осавременавање ЕУ како би могла адекватно одговорити новим изазовима и претњама и како би могла реализовати своје стратешке циљеве (Council of the European Union, 2003, стр. 7).

Европска противтерористичка стратегија, усвојена је након терористичких напада у Мадриду и Лондону, 2005. године. Суштину ове стратегије чине четири поглавља: 1) превенција (истакнуто је да је превенција најбоља одбрана, да је неопходна међудржавна сарадња на том пољу, као и да је неопходно разумети и спречити терористичку пропаганду, која највећи утицај има на радикализацију појединаца); 2) заштита (односи се на заштиту грађана и критичне инфраструктуре у коју спадају заштита спољних граница, унапређење безбедности промета, заштита стратешких циљева и смањење изложености критичне инфраструктуре); 3) прогон (истакнуто је да је неопходно прогонити све терористе, као и смањивати могућност да се окупљају, организују и делују на простору ЕУ. Такође је истакнуто, да сваки прогон мора бити у складу са међународним правом); 4) одговор (у овом поглављу се истиче да се терористички напади не могу у потпуности искоренити, те да је неопходно радити на јачању свих хитних служби како би се што ефикасније санирале последице уколико до терористичког напада дође); и 5) демократска одговорност (у овом поглављу, истакнуте су три контролне мере које се односе на имплементацију стратегије) (Council of the European Union, 2003, стр. 10).

НАТО представља војно-политички савез који обезбеђује својим чланицама безбедност и слободу политичким и војним средствима. Као и за све безбедносне изазове и претње, тако је и за тероризам, конкретно, борбу против њега, НАТО представља инструмент од велике важности. Одмах након терористичких напада, активиран је члан 5 уговора према коме се наводи да ће „оружани напад против једне или више држава у Европи или Северној Америци бити сматран за напад против свих и да ће свака од њих ако се тај напад догоди помоћи страну или стране уговорнице које су нападнуте предузимајући одмах, индивидуално и у заједници са другим странама, акцију коју буду сматрале за потребну, укључујући употребу оружане силе у циљу успостављања и одржавања безбедности северноатлантске области“ (НАТО, 2003).

НАТО је у оквиру Партнерства за мир, израдио и Акциони план партнерства за борбу против тероризма који је настао као последица терористичког напада 11. септембра, а који се заснивао на припреми за деловање у случају терористичког напада (НАТО, 2003). САД је, одмах након терористичког напада и објављивања рата против тероризма, преузела главну улогу у тој борби, заједно са формираном „Коалицијом Вољних“, отпочевши напад на Авганистан, што је утицало на то да улога НАТО постаје од секундарне важности. Директан ангажман НАТО у борби изван северноатлантског простора, догодио се 2003. године када је, одлуком УН, НАТО преузео команду над међународним снагама за безбедносну подршку која је трајала до 2014. године (НАТО ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014), 2015).

Војне интервенције су незаобилазни део рата против глобалног тероризма. САД са „Коалицијом Вољних“ објавиле су рат против тероризма (*War on Terror*), првенствено Ал Каиди, глобалној терористичкој организацији, свим државама из којих потиче тероризам, као и државама које, јавно или тајно, подржавају тероризам (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 505).

Војне интервенције су се одиграле у Авганистану, Ираку, а потом и у Сомалији, Јемену, Пакистану, Малију и Филипинима. Циљеви предузетих војних интервенција у Авганистану и Ираку били су, поред борбе против тероризма и рушење талибанског и режима Садама Хусеина (*Saddam Hussein bin Abd al-Majid An-Nasiri al-Tikriti*) и постављање нове, демократске власти. Ограничене војне интервенције у Сомалији, Јемену, Пакистану, Кашмиру, Малију и Филипинима су предузете као борба против Ал Каиде и пружање

подршке локалним безбедносним снагама у борби против терориста (Никодиновић, 2017, стр. 374).

5.2. Стратешки и нормативни антитерористички оквир појединих држава

Сједињене Америчке Државе одмах након терористичког напада, предузеле су низ мера у циљу превенције од будућих терористичких напада на њиховом тлу. Прва мера која је закупила велику пажњу многих држава и истраживача јесте Патриотски закон (US Patriot Act) (Никодиновић, 2017, стр. 489). Патриотски закон представља важну, али најконтроверзнију меру у борби против тероризма, јер је усвајањем овог закона, дошло до ограничавања основних људских права. Федералним истражним органима проширена су бројна овлашћења, попут спровођења тајних истрага, неограниченог приступа приватним подацима, прислушкивања телефонских разговора и других мера којима би се пронашли и процесуирали терористи (Никодиновић, 2017, стр. 490).

Усвајањем Патриотског закона Америка је отежала или у неким ситуацијама и онемогућила улазак страних држављана на тло Сједињених Америчких Држава, посебно држављана из земаља које су означене као државе које су директно повезане са тероризмом, у овом случају, Авганистаном и Ираком, као и држављанима Ирана, Судана, Либије и Сирије (Никодиновић, 2017, стр. 490).

Патриотски закон је усвојен је 26. октобра 2001. године под изговором да су постојали пропусти у раду служби које су могле да осујете нападе 11. септембра и у њему се наглашава да је, упркос бројним критикама на рачун овог закона, некада нужно ограничити људска права, поготово у ситуацијама где је угрожена безбедност свих становника и безбедност целе државе. Основна критика су да је овај закон пребрзо донет, да није постојала јавна расправа, да средства јавног информисања, као и невладин сектор, нису били довољно информисани и укључени (Никодиновић, 2017, стр. 491).

Поред Патриотског закона, Сједињене Америчке Државе су усвојиле три најважније антитерористичке стратегије: Стратегију националне безбедности (National Security Strategy), Стратегију за унутрашњу безбедност (Strategy for Homeland Security) и Националну стратегију за борбу против тероризма

(National Strategy for Combating Terrorism). Стратегија националне безбедности усвојена је 2002. године. Суштину овог документа чине дугорочни приоритети, од којих су следећи у вези са тероризмом: јачање савеза на плану нашоња пораза глобалном тероризму и рад на превенцији напада против америчког народа и његових пријатеља и трансформацију америчких институција националне безбедности у сусретима и могућностима 21. века (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 390).

У Стратегији националне безбедности се истиче да непријатељ Сједињених Америчких Држава, није држава, није режим, већ тероризам, и да су због тога дефинисани следећи приоритети: уништавање глобалних терористичких организација и напад на њихове лидере, команде, комуникације, материјална средства и финансије, чиме ће се побољшати ефекти онеспособљавања терористичких планова. Поред ових приоритета, у Стратегији националне безбедности се детаљно наводи и борба против ширења оружја за масовно уништавање. Истиче се постојање непослушних држава које настоје да дођу у посед оружја за масовно уништење које би било усмерено против интереса Сједињених Америчких Држава и њихових савезника, као и да је неопходна сарадња, како између савезника, тако и сарадња са својим бившим противницима како би се ширење оружја за масовно уништење спречило (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 492).

Као саставни део Стратегије националне безбедности, усвојена је и Стратегија унутрашње безбедности 2002. године чији је циљ очување суверенитета и безбедности Сједињених Америчких Држава, као и свих њених грађана од тероризма. Стратегија унутрашње безбедности обједињује више засебних стратегија усредсређених на појединачне претње безбедности: 1) Националну стратегију за борбу против тероризма; 2) Националну стратегију за борбу против ширења оружја за масовно уништавање; 3) Националну стратегију обезбеђења ваздушних пространа; 4) Националну стратегију борбе против прања новца; 5) Националну стратегију одбране и 6) Националну стратегију контроле дрога (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 492).

Стратегија унутрашње безбедности је од кључне важности за одбрану територије од терористичких напада, где се акценат ставља на превенцију, као њеном основном задатку. Одвраћање терориста од терористичких напада, јесте њен основни задатак као и припрема целокупног система уколико се терористички напад ипак деси. Стратегија унутрашње безбедности је

фокусирала функције унутрашње безбедности у шест критичних области: обавештајна активност и упозоравање; безбедност граница и транспорта; заштита критичне инфраструктуре; одбрана од катастрофалних последица тероризма и ванредна приправност и одговор (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 492).

Национална стратегија за борбу против тероризма усвојена је 2006. године. У овој стратегији се истиче да рат против тероризма не представља класичан рат, који се одвија на бојним пољима, већ и као рат идеја, промоције људских права и достојанства против угњетавања. Овде се као главни непријатељ Сједињених Америчких Држава и њених савезника истиче Ал Каида, као и све екстремистичке групе, организације и придружнице које злоупотребљавају ислам у политичке сврхе (National Strategy for Combating Terrorism, 2006).

Национална стратегија борбе против тероризма, у свом краткорочном приступу, дефинише 4 приоритета деловања: 1) спречити нападе терористичких мрежа, као најважнију обавезу која подразумева заштиту живота грађана САД; 2) ускратити оружје за масовно уништавање терористичким државама и савезницима терориста који траже да га употребе; 3) ускратити терористима подршку и уточиште код „отпадничких“ држава; 4) онемогућити терористима контролу било које државе коју ће користити као основу и одскочну даску за терор (National Strategy for Combating Terrorism, 2006).

Преузимањем председничког мандата, Барак Обама (Barack Obama) је истакао да за разлику од стратегије његовог претходника Џорџа Буша (George W. Bush), у борби против тероризма, неопходно је користити и средства „меке моћи“, у виду политике и дипломатије, а не само фокусирати се на рат. Осим средстава меке моћи, истакнуто је да ће ова кампања поштовати међународно право. Усвајањем Националне противтерористичке стратегије (National Strategy for Counterterrorism) 2011. године, истиче се да је главни непријатељ терористичка организација Ал Каида и њене придружнице. Такође, термин „Рат против тероризма“, замењен је „Кампањом против Ал Каиде“. У овом документу се на више места наводи да терористи на погрешан начин тумаче религију и апелују на муслимане да ту идеологију не прихватају. Истакнуто је да су најчешће жртве терористичких напада управо муслимани. Такође, у Националној противтерористичкој стратегији наведени су и прикази терористичких

напада, од 11. септембра до 2011. године, како на тлу Америке, тако и у Европи (Никодиновић, 2017, стр. 307).

Велика Британија је држава која се често суочавала са проблемом тероризма, па је већ 2000. године усвојен Закон о тероризму (Terrorism Act 2000). У овом закону наведене су и терористичке организације које представљају претњу како по националну тако и по међународну безбедност. На првом месту наведена је Ал Каида, а потом и друге исламистичке екстремистичке организације. После 11. септембра, током декаде борбе против глобалног тероризма, Велика Британија је усвојила низ Закона, као што су: Антитерористички закон из 2001. године (Anti-terrorism, Crime and Security Act), Закон о превенцији тероризма (Prevention of Terrorism Act) из 2005. године, Закон о тероризму (Terrorism Act 2006) из 2006. године и Закон о борби против тероризма (Counter/Terrorism Act) из 2008. године (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 488).

Велика Британија је, Антитерористичким законом из 2001. године проширила овлашћења полицији да у случајевима у којима постоји сумња да је одређено лице повезано с тероризмом, може бити лишено слободе без налога за хапшење, с тим што лице мора бити пуштено на слободу, уколико се против њега не поднесе оптужница. У Закону о превенцији тероризма, полицији је дозвољено да у случајевима где постоји основана сумња да је одређено лице повезано са тероризмом, може бити лишено слободе 48 часова, а уколико суд сматра да треба, може бити задржано још наредних 48 сати. У Закону о тероризму из 2006. године, који је усвојен после терористичког напада у Лондону, полицији се још више проширују овлашћења, у условима где је одређено лице осумњичено због повезаности са тероризмом, а које може бити држано у затвору до три месеца без подизања оптужнице. Поред овог решења, усвојена су и решења по којима се без суђења може наредити кућни притвор, увођење полицијског часа и електронски надзор лица која су осумњичена за кривично дело тероризма итд.). Законом о борби против тероризма из 2008. године, регулишу се овлашћења попут прикупљања и размене информација за борбу против тероризма, спречавање финансирања тероризма и прања новца, и друго (Мијалковић и Бајагић, 2012, стр. 488).

6. ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ МЕЂУНАРОДНОГ ИСЛАМИСТИЧКОГ ТЕРОРИЗМА У 21. ВЕКУ

Међународни исламистички тероризам, оличен дејствима Ал Каиде, највеће терористичке мреже, доживео је своју трансформацију појавом нове највеће, акутне, претње по међународну безбедност, Исламске државе. Имајући у виду то да Исламска држава не представља само терористичку организацију, насталу као огранак Ал Каиде. Исламска држава контролише територију Сирије и Ирака над којом је успоставила калифат, поседује административни апарат, који, условно, функционише као држава, има своју војску, вешто користи погодности интернета за ширење своје пропаганде и врбовање нових чланова (Лечић, 2017, стр. 10), па се може рећи да оваква организација представља другачију и комплекснију претњу у односу на своју матичну организацију.

Пошто Исламску државу одликују другачије карактеристике које код Ал Каиде нису постојале, поставља се питање да ли се у борби против Исламске државе могу користити исте методе и средства као у борби против Ал Каиде. У вези с тим, разматраћемо колико се променила природа глобалног тероризма, његове основне карактеристике као и борба против глобалног тероризма, са појавом Исламске државе, односно покушаћемо да дамо одговор да ли Исламска држава представља нов феномен/претњу по међународну безбедност, или су само измењене методе и средства, како од стране терориста, тако и држава које се против тероризма боре. Период трансформације глобалног тероризма започиње Арапским пролећем, као социјално-политичким догађајем који је потпомогао настанак Исламске државе.

Да бисмо дали одговор на предмет истраживања, анализираћемо Исламску државу, од њеног настанка, с посебним акцентом на њене кључне карактеристике које је разликују од Ал Каиде и осталих исламистичких терористичких организација.

6.1. Арапско пролеће

Арапско пролеће представља низ демонстрација и протеста који су захватили арапске земље. Започето је у Тунису 17. децембра 2010. године, када је Тунижанин Мухамед Буазизи (*Mohamed Bouazizi*), улични продавац, извршио самоубиство спаљивањем испред градске општине, након инцидента са општинском службеницом, у знак протеста против корупције власти и полиције. Овај догађај утицао је да дан касније отпочну масовни протести у Тунису и сукоби са полицијом, да би месец и по дана касније, тадашњи председник Туниса, Бен Али (*Zine al-Abidine Ben Ali*), пао са власти. Инциденти су се муњевито проширили и по осталим арапским земљама, прво у Египту, где је пао с власти и вишедеценијски председник Хосни Мубарак (Старчевић и Кајтез, 2016, стр. 229).

Следећа држава на реду била је Либија, где су сукоби прерасли у грађански рат, и где је, уз помоћ интервенције НАТО, смењен и убијен, такође вишедеценијски председник Муамер Гадафи (*Muammar Muhammad Abu Minyar al-Gaddafi*). Потом су масовни протести отпочети и у Сирији, у априлу 2011. године који су прерасли у грађански рат, а у новембру 2011. године председник Јемена је сам предао власт. Протести су наставили да се шире и другим земљама: Јорданом, Алжиром, Ираком, Бахреином, Мароком, Либаном, Кувајтом и Оманом, а осетили су се и у Саудијској Арабији, Мауританији и Судану (Старчевић и Кајтез, 2016, стр. 231).

Узроци Арапског пролећа су следећи:

- економски узроци (улога глобалне кризе, улога прехранбене кризе, улога незапослености);
- друштвени узроци (млада демографска структура, образовање и демократија, политичке слободе и економска неједнакост, улога друштвених медија, дискриминација против етничких и верских мањина)
- непосредни узрок - самоспаљивање Мухамеда Буазизија (Mushtag & Afzal, 2017, стр. 10).

Масовна незапосленост, дискриминација на верској, етничкој, па чак и родној основи, ауторитарни режими склони корупцији, уздрмали су и подигли

арапски свет на ноге, решени да истрају на путу политичких промена и да се изборе за своја права. Кључни фактор успеха Арапског пролећа, била је улога друштвених медија, како за ширење масовних протеста у осталим арапским земљама, тако и за ширење вести по целом свету. У борби су учествовали, деспотски владари, с једне стране и незадовољни грађани и екстремисти, с друге стране (Gerges, 2016, стр. 202).

Исходи Арапског пролећа били су различити: у неким земљама војска и полиција угушиле су протесте (Саудијска Арабија, Бахреин), у појединим земљама дошло је до политичких промена које су задовољиле захтеве демонстраната (Мароко, Јордан, Катар, Оман и Либан), у другима је дошло до оружаних сукоба и/или грађанског рата (Јемен, Ирак, Либија и Сирија). У земљама у којима су протести прво почели дошло је до расписивања избора и промене власти (Тунис и Египат). Ипак, најопаснија последица Арапског пролећа је пораст екстремизма, оличеног у идеологији Исламске државе, која је постала највећи фактор нестабилности на Блиском истоку, али и највећа, акутна, претња по међународну безбедност (Старчевић и Кајтез, 2016, стр. 236).

6.2. Настанак ИСИС-а, идеологија и циљеви

Настанак Исламске државе везује се за рат у Ираку из 2003. године, а њен оснивач је био Абу Мусаб ал Зархави (*Abu Musab al-Zarqawi*), терориста из Јордана, сарадник Осаме бин Ладена, осамдесетих година. Зархави је, за време рата у западном Авганистану формирао свој одред „Војска Леванта“, којом је приступио у Ирак за време америчке инвазије (Cronin, 2015, стр.88).

Након убиства Садама Хусеина, формирана је нова власт у Ираку уз помоћ америчких коалиционих снага. У борби између сунита и америчких снага против Ал Каиде у Ираку дошло је до привременог сламања Ал Каиде. Ал Каида се обновила у затворима у Ираку и после смрти Масрија (*Abu Muhammad al-Masri*), Абу Бакр ал Багдади (*Abu Bakr al-Baghdadi*) постаје њен вођа. Сматра се да су три кључна фактора која су допринела еволуирању истог ентитета, да од своје „базне“ природе прерасту у покрет који настоји да створи државу била: повлачење америчких трупа из Ирака, Арапско пролеће (грађански рат у Сирији) и ликвидација Осаме бин Ладена (Mohamedou, 2018, стр.88).

За време грађанског рата у Сирији, ова терористичка група је искористила хаос који је владао због побуне против режима Башара ел Асада, где се удружује с побуњеницима против власти, а потом и заузима територију на североистоку Сирије и проглашава себе као ИСИС (Исламска држава Ирака и Сирије, или ИСИЛ: Исламска држава Ирака и Леванта, у зависности од верзија и превода). У Ираку, након повлачења америчких трупа, сукоби нису престајали између нестабилне шиитске власти и сунитских побуњеника, што је ИСИС вешто искористио и заузео градове Фалуџу и Рамади, у јануару 2014. године (Вуџан, 2015, стр. 167).

Напредовањем Исламске државе широм северног Ирака, не само да је, насилним актима, проузроковано на хиљаде мртвих, већ је оспорен и концепт традиционалне државе брисањем граница између Ирака и Сирије успостављањем панисламског политичког ентитета, у тежњи да се успостави контрола над целокупним муслиманским становништвом (Laqueur & Wall, 2018, стр. 6.). ИСИС је у јуну 2014. године, ослободио из затвора ирачке војне заповеднике из Садамовог режима, и кренуо према Багдаду, заузевши Мосул и друге ирачке градове, да би се крајем јуна преименовао у Исламску државу и над деловима Сирије и Ирака прогласио калифат (Laqueur & Wall, 2018, стр. 6). Поред Ирака и Сирије, Исламска држава има и своје придружнице у: Египту, Либији, Саудијској Арабији, Нигерији, Авганистану, Јемену и на Кавказу (Blanchard & Humud, 2017, стр. 21).

Идеолошке корене настанка и деловања ИСИС-а чини јединство два веома различита правца мишљења унутар ислама. Први, који је и доминантан у ИСИС-у, је канон исламског фундаменталистичког мишљења, вехабизам, настао у 14. веку, као и селафизам, односно савремена селафистичка идеологија (Бајагић, 2014, стр 34.).

Још једна разлика између Исламске државе и других исламистичких покрета јесте нагласак на есхатологији и најављивању апокалипсе, као и веровању да је долазак имама Махдија (*Imam Muḥammad ibn al-Ḥasan al-Mahdī*), који ће владати пре краја света и ослободити свет од зла, близу. Исламска држава верује да ће поразити „војску Рима“ у граду Дабику у северној Сирији у оквиру испуњења пророчанства. Такође, верују да ће бити још само четири легитимна калифа након Багдадија (Wood, 2015).

Циљеви Исламске државе заснивају се на обрачунавању са својим непријатељима и успостављању и ширењу калифата, са тежњом успостављања јединствене Исламске државе на глобалном нивоу (Wood, 2015).

6.2.1. Карактеристике ИСИС-а

Како бисмо објаснили начин на који је дошло до трансформације глобалног тероризма (али и које карактеристике с почетка 21. века су промењене), навешћемо основне карактеристике по којима се Исламска држава разликује од Ал Каиде, али и других терористичких група.

Исламска држава је прва терористичка организација која је на територији више држава успоставила контролу и прогласила калифат. Поред тога, развила је и административни апарат на територији коју контролише, ефективно користи све погодности интернета, како за врбовање, тако и за ширење своје пропаганде и има своју војску (Лечић, 2017, стр. 15).

Важно је нагласити да још увек не постоји општи консензус по питању дефинисања Исламске државе. Председник САД, Барак Обама, по проглашењу калифата, Исламску државу је дефинисао као терористичку организацију (Cronin, 2015, стр. 88) и тиме се нашао на мети критика многих истраживача из области тероризма, који тврде да Исламска држава ипак није само терористичка организација. Неки аутори је називају псеудодржавом, која тероризам користи као тактику, неки је називају хибридном терористичком организацијом, а неки је називају хибридном претњом. Барак Обама је касније изјавио да Исламска држава представља нову врсту изазова : хибридну претњу, дакле не ради се само о терористичкој мрежи, већ о претњи која има територијалне амбиције и која има војну стратегију (Cronin, 2015, стр. 88).

Једна од битних разлика између Исламске државе и њене претходнице Ал Каиде, јесте у начину финансирања. Познато је, да су Ал Каиду финансирали спонзори, укључујући и самог Бин Ладена. Ал Каида је у десетогодишњем периоду из различитих извора примила између триста и петсто милиона долара, односно око педесет милиона годишње (Cronin, 2015, стр. 91).

Код Исламске државе то није случај. Заправо, у почетку извори финансирања били су везани за спонзоре, а касније, остваривањем прихода са различитих страна, Исламска држава постаје самоодржива и није зависна ни од једног

спонзора. Исламска држава, своје приходе остварује на више начина: продајом нафте, наметањем пореза (који смо напоменули у оквиру административне власти), путарина, освајањем банака, прихода од заробљених фабрика, отмицама, пљачкама и другим активностима из криминалног миљеа, заробљене војне опреме, итд. Један од највећих прихода које Исламска држава остварује јесте продаја нафте, где се процењује да тај приход на дневном нивоу износи између милион и три милиона долара (Cronin, 2015, стр. 91). Исламска држава, преузимањем Мосула, опљачкала је централну банку и друге банке и запленила антиквитете које је продала на црном тржишту. Исламска држава остварује приходе и од памука и пшенице из Раке, од наплаћивања путарина, пореза (како индивидуалних, тако и пореза мањих и већих предузећа којима је дозвољено обављање делатности) и, као и друге терористичке организације, од криминалних активности (Лечић, 2017, стр. 13).

Кључне разлике између начина финансирања Ал Каиде и Исламске државе се одражавају и на промене метода борбе против Исламске државе. Како истиче ауторка Одри Кронин (*Audrey Cronin*), спречавање финансирања Ал Каиде је једна од најимпресивнијих америчких прича о успеху у борби против тероризма. Оно што ова ауторка додатно наглашава, јесте да такав метод борбе даје мали допринос у борби против Исламске државе, зато што Исламској држави нису потребни спољни финансијери. Она истиче да је држање територије пружило могућност групи да изгради самоодржив финансијски модел, који је био незамислив за већину терористичких група (2015, стр.91-93).

Медијска стратегија је моћно оруђе Исламске државе. Када упоредимо Исламску државу и Ал Каиду, морамо истаћи, да су и једна и друга велику важност давале медијској стратегији у својој борби против непријатеља. Још током деведесетих година двадесетог века, три нова технолошка достигнућа омогућила су терористима употребу средстава комуникације које су до тад употребљавале комерцијалне и државне медијске куће, а то су: интернет, употреба видео продукције са могућношћу умножавања и употреба приватних телевизија које су биле у власништву терориста (Hoffman, 2017, стр. 273).

Дакле и Ал Каида и Исламска држава су ефикасно користиле погодности савремене технологије и мас-медија за два циља: ширења пропаганде и врбовања нових чланова. Једина разлика између Ал Каиде и Исламске државе јесте временска разлика, и погодности интернета у виду друштвених медија

којима Исламска држава манипулише. У време када је Ал Каида била најопаснија терористичка организација, нису постојале друштвене мреже, попут Инстаграма, Фејсбука, Твитера и других друштвених мрежа које представљају готово савршено оруђе за ширење идеја, новости и терористичке пропаганде. Један од важних средстава за ширење пропаганде Ал Каиде, у периоду после 11. септембра, био је њихов часопис „*Inspire*“, у коме, поред ширења пропаганде, може се пронаћи и приручник за самостално прављење бомби (Laqueur & Wall, 2018, стр. 159).

Једна од карактеристика међународног тероризма са почетка 21. века била је та да су носиоци глобалног тероризма вођени екстремном мржњом према мети. На основу претходног излагања, можемо закључити да се ова карактеристика није изменила, мржња и бруталност је саставни део пропаганде и Исламске државе, али је број мета проширен. Мето Ал Каиде, биле су САД и њени западни савезници, док Исламска држава није примарно фокусирана на њих, већ на домаће непријатеље. Ипак, у пропагандним изворима, мржња је усмерена на више мета у односу на Ал Каиду (и САД и Европа и домаћи непријатељи и Русија и блискоисточни непријатељи, итд.) (Laqueur & Wall, 2018, стр. 160).

7. ТЕРОРИСТИЧКИ НАПАДИ ИСИС-А У 21. ВЕКУ

У овом делу дат је кратак преглед већих терористичких напада на територији великих сила, за које је одговорност преузела Исламска држава, у периоду од 2014. године до данас, након чега ће бити детаљно анализирани напади у Француској, који су до данас највећи напади ИСИС-а. Ови подаци приказани су у Табели 1.

Табела 1. Терористички напади ИСИС-а.

Извор: Изворно ауторско

датум	град	држава	убијено	рањено
24.05.2014.	Брисел	Белгија	4	-
27.04.2015.	Зворник	БиХ	1	2
26.06.2015.	Сен Квентин Фалавије	Француска	1	10
02.12.2015.	Сан Бернандино	САД	14	17
13.11.2015.	Париз	Француска	132	350
15.02.2016.	Дагестан	Русија	2	19
22.03.2016.	Брисел	Белгија	34	200
28.06.2016	Истанбул	Турска	36	150
14.07.2016	Ница	Француска	85	303
22.07.2016	Минхен	Немачка	10	21

7.1. Анализа терористичких напада ИСИС-а у Француској

Након периода од 20 година без икаквог већег координисаног терористичког напада, Француска је доживела низ напада без преседана 2015. и 2016. године. Три терористичка напада посебно су привукла пажњу светске јавности. Између 7. и 9. јануара 2015. године 17 људи је убијено у пуцњави у просторијама сатиричног часописа „Шарли Ебдо“ (*Charlie Hebdo*). Једанаест месеци касније, у новембру 2015. године, земља се суочила са најсмртоноснијим нападима у својој послератној историји када је у низу координисаних напада у баровима, ресторанима, стадиону и концертном простору у Паризу убијено 130 људи, а више од 200 рањено. Од претходно наведених напада свакако најмасовнији по броју жртава је био онај који се догодио 13.11.2015. године у Паризу, за који је одговорност преузела терористичка организација ИСИС. У 6 одвојених, координисаних напада убијено је 129 људи, рањено 352, од којих 90 озбиљно (Williams, 2016. стр. 15).

На стадиону „*Stade de France*“ током пријатељске утакмице Француска-Немачка у три одвојене експлозије је погинуло троје терориста. Прва од три експлозије догодила се у 21.20 испред стадиона. Човек који носио самоубилачки појас са експлозивом је спречен да уђе на стадион код капије Д. Човек је одступио од обезбеђења и детонирао експлозив. Бомбаш и случајни пролазник су погинули. У 21.30, други човек је детонирао свој самоубилачки прслук испред капије Х на улазу на стадион. Председник Оланд (*François Hollande*), који је био на стадиону и гледао утакмицу, пребачен је на сигурно. Маса људи који су били присутни на стадиону нису били обавештени о том догађају и утакмица је настављена. Трећи бомбаш самоубица је у 21.53, активирао свој прслук са експлозивом испред киоска брзе хране у близини стадиона (Williams, 2016. стр. 15-16).

Паралелно са овим нападима, у 21.25 у 10. арондисману, делу града познатом по мноштву барова, ресторана и кафића, наоружани људи у црном возилу су из аутоматског оружја отворили ватру на присутне људе који су седели у кафићима и ресторанима. У пуцњави у „*Rue de Charonne*“ погинуло је 18 људи, на „*Boulevard Voltaire*“ је погинула једна особа, у „*Rue de la Fontaine au Roi*“ је убијено 5 људи, а у „*Rue Alibert*“ је убијено 14 људи, а многи су озбиљно рањени. У дворани „*Bataclan*“ убијено је 89 људи. Најсмртоноснији напад те ноћи догодио се у овој концертној дворани од 1.500 места. У 21.40 три мушкарца са

аутоматским оружјем су изашли из црног возила, ушли у дворану, убили чувара и почели да пуцају на гомилу људи. Осамдесет и девет људи је убијено, а остатак публике су држали као таоце. Опсада је трајала више од два сата, када су око двадесет минута после поноћи, полицијске снаге упале у концертну дворану. Полицајац је упуцао једног од наоружаних нападача и детонирао му је каиш за експлозив. Други нападачи су активирали своје прслукe. Деведесет девет повређених је пребачено у болницу. Погинуло је и 8 нападача, од којих је 7 активирало своје самоубилачке појасеве. Након овог напада француски председник Франсоа Оланд изјавио је чувену реченицу: „Ми смо у рату“. Заиста, након тог догађаја почињу својеврсне промене у одговору на тероризам у Француској, али и широм Европске уније (Williams, 2016. стр. 16-17).

Терористички напад у Паризу показује амбицију Исламске државе да преузме примат над Ал Каидом и да се наметне као вођа светског дихадистичког покрета и сасвим је могуће да ће се овако нешто као напад у Француској може очекивати и у осталим земљама Европе. Из свега наведеног јасно је да је тероризам доживео својеврсну трансформацију у појавним облицима и распрострањености. Из тих разлога неопходан је још бољи и учинковитији превентивни, репресивни и правосудни одговор свих чланица међународне организације, како на глобалном тако и на индивидуалном нивоу.

Неоспорно је да се тероризам доживљава недвосмислено негативно, пре свега зато што представља безбедносну претњу за грађане у земљи у којој долази до терористичког напада, а због свог глобалног карактера и за цео регион и свет. Сходно томе, терористички напад је догађај у којем се људи слажу о последицама без обзира на њихове идеолошке разлике. Штавише, тероризам изазива и медијске олује, односно експлозивно повећање у извештавању о вестима о одређеном прилогу (догађају или издању), које чине значајан удео у укупном дневном реду вести током одређеног времена.

Могу се разликовати две врсте реакција на терористичке догађаје. Прво се прихвата чињеница да тероризам директно доводи у питање друштвене темеље либералне демократије повећањем антиимигрантских ставова и подстицањем политичке поларизације (непријатељства ван групе). Истовремено се очекује да тероризам развије подршку друштвеним темељима либералне демократије јачањем социјалне кохезије, друштвене интеграције и динамике поверења (у групној солидарности). Ово у суштини претпоставља

да, непосредно након терористичких догађаја, појединци повећавају непријатељства ван групе и солидарност у групи (Krieger & Meierrieks, 2019). Процењивање ове димензије истовремено омогућава свеобухватан приказ о томе како терористички догађаји погађају грађане.

Негативан утицај ових терористичких догађаја је недвосмислен. Као одговор на терористичке нападе, Француска је прогласила ванредно стање, затворила границе, повећала полицијска овлашћења, распоредила војску (у земљи и иностранству) и увела забрану јавних окупљања (Krieger & Meierrieks, 2019).

Последице по безбедност могу се посматрати са аспекта постигнутог циља терористичке организације ИСИС: желели су да пошаљу поруку да се напад може догодити било где и било кад. Узимајући у обзир ову чињеницу, јасно је да је безбедност грађана, институција, саме државе, на веома „клизавом тлу“. Наиме, једна од основних функција државе је да гарантује мир и безбедност својим грађанима, а нова ера тероризма 21. века покушава (и то на тренутке прилично успешно) да одузме држави ову способност (Krieger & Meierrieks, 2019).

Непредвидивост нових терористичких напада свакако утиче на унутрашњу безбедност, мир и сигурност. На држави је да уз помоћ свог апарата и служби преокрене ову ситуацију, открије потенцијалне ризике и претње и спречи их пре него што се догоде, чиме би смањила негативне последице напада по безбедност, сачувала људске животе, материјална добра и своје виталне функције. До данас, расправе о томе како су догађаји утицали на грађане су и даље неразвијене и углавном ограничене на популарне дебате.

7.2. Борба против ИСИС-а

Напади који су се догодили у Француској 2015. и 2016. године захтевају ближи поглед на француски приступ борби против исламистичког тероризма, као и на приступ међународне заједнице. Од 11. септембра, много се писало о тврдом француском режиму борбе против тероризма, који је настао 1986. године. Док су једни критиковали, а други им се дивили, француске антитерористичке институције, као и сама политика борбе против тероризма коју је Француска водила, сматрани су важним разлогом зашто Француска није претрпела напад цихадиста након 1996. године, све до 2015 (Hellmuth, 2015, стр. 979).

Подједнако је важно напоменути да су француски алати и институције за борбу против тероризма даље прилагођавани, реформисани и проширени након 11. септембра. Француски приступ борби против верски мотивисаног исламистичког тероризма заслужује детаљну анализу, јер је Француска била међу ретким европским земљама које се нису укључиле у „меке“ мере борбе против тероризма након напада у Мадриду 2004. године и бомбашких напада у Лондону 2005. године. Другим речима, док је редовно хапсила и процесуирала осумњичене за тероризам, француска влада није покушавала да спречи појединце да се радикализују, али ни да реинтегрише оне који су већ приступили цихаду, све до 2014. године када је власт у Француској одлучила да приступи ревизији ове политике и у њу коначно уврсти и стратегију за борбу против радикализације појединаца, као и њихове реинтеграције (Hellmuth, 2015, стр. 984).

Француска је готово од свог настанка била суочена са разарајућим последицама деловања терористичких организација, које су саме по себи имале различите идеологије (етничке, верске, политичке). Под оваквим константним притиском од стране терористичких организација, Француска је била приморана да ради заштите виталних националних интереса и безбедности дефинише свеобухватну стратегију националне безбедности, а у оквиру ње препознатљиву стратегију борбе против тероризма. Посебност ове стратегије лежи у томе да постоји више субјеката система националне безбедности задужених за супротстављање и борбу против тероризма (Hellmuth, 2015, стр. 997).

Из приложеног можемо видети да је Француска, због своје дуге историје борбе против тероризма, овај вид угрожавања безбедности схватила веома озбиљно, па је сходно томе организовала систем националне безбедности. Међутим, нова историја нам говори да можда ипак то није било довољно да се спречи напад у Паризу 2015. године, или макар преузме боља и бржа контрола над њим кад је започео.

Влада је непосредно по терористичком нападу увела ванредно стање, што је омогућило предузимање низа ванредних мера снагама безбедности. Полицијским снагама омогућено је да претресају куће у потрази за осумњиченима и притварају их на неко време без правних захтева и судских налога. Ванредно стање требало је да траје 12 дана, међутим, било је продужавано неколико пута, до 2017. Осим тога, председник Оланд је прогласио три дана националне жалости. Друге мере заштите које је Влада предузела биле су омогућавање полицајцима да стално носе пиштољ и олакшавање смерница о томе када га користити, као и моћ задржавања сумњивих особа до четири сата (Williams, 2016). Влада је такође појачала безбедност у јавном превозу што је омогућило полицајцима да врше претрес сумњивих путника, штавише, неколико детектора метала је постављено на железничким станицама у Паризу (Hellmuth, 2015).

Остале мере су укључивале дозволу властима да надзиру комуникације на дигиталним и мобилним комуникационим уређајима без законског одобрења, забрањујући радикалне веб странице. Такође, нове мере су омогућавале спречавање могућих терориста да напусте земљу, као и доживотни затвор за осуђене терористе. Све ове ванредне мере биле су очигледан увод у корените промене које следе, а тичу се свеобухватне противтерористичке политике Републике Француске (Hellmuth, 2015).

Ванредно стање у Француској које је трајало готово две године, представља догађај без преседана у новијој историји Француске. Терористички напади на Париз су били директан узрок овог ванредног стања, а као „последницу“ су произвели и доношење нових закона, као и измену и допуну постојећих. Закон о ванредним ситуацијама (*LOI n° 2016-1767 du 19 décembre 2016 relative à l'état d'urgence*) је измењен и допуњен 19. децембра 2016. године и допуне су предвиделе могућност продужавања мере задржавања лица у кућном притвору на још 90 дана „уколико постоје озбиљни разлози да се сматра да понашање тог лица представља претњу по јавну безбедност и јавни

ред.“(Микић, 2018, стр. 49). Министар унутрашњих послова, као и префект, овлашћени су да нареде привремену забрану коришћења затворених простора на којима је могуће окупљање великог броја лица , забрану точења алкохолних пића, или забрану сваког окупљања које има „карактер којим се изазива или подстиче неред“ (Микић, 2018, стр. 50). Полицијски органи су овлашћени и да (чак и преко ноћи) врше превентивну претрагу било које непокретности, „уколико постоје озбиљни разлози да се сматра да то место посећује лице чије понашање представља претњу по јавну безбедност и јавни ред“ (Микић, 2018, стр. 50).

Примена Закона о ванредном стању је у током трајања ванредног стања обнављана шест пута, сваки пут новим законом. Првим оваквим актом (усвојеним седам дана након напада, на предлог председника), трајање ванредног стања је са 12 дана продужено на три месеца (до 26. фебруара 2016. године), а истом приликом проширен је опсег полицијских овлашћења у сврху борбе против тероризма. Половином фебруара 2016. године, Парламент је одобрио и друго продужење ванредног стања, на још три месеца. Након тога, у мају исте године, ванредно стање продужено је на још два месеца, да би половином јула исте године његово трајање било продужено четврти пут, на додатних шест месеци. Половином децембра 2016. године уследило је и пето продужење трајања ванредног стања (Микић, 2018, стр. 53).

Ванредно стање замењено је доношењем антитерористичког закона, чији пун назив гласи „Закон којим се оснажују унутрашња безбедност и борба против тероризма“ (*LOI n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme*) (Микић, 2018, стр. 56). Њиме је мењан Законик о унутрашњој безбедности (*Code de la sécurité intérieure n° 2012-1246 du 7 novembre 2012*), усвојен 2012. године, и то оснаживањем мера управне контроле и надзора над физичким лицима за које постоји процена да су ушлетена у терористичке активности. Поред тога, Савет министара је, врло брзо након напада у Паризу, службено предложио увођење мера којима би се, у форми измена законодавства о кривичном поступку, поштриле одређене мере у сврху „борбе против организованог криминала и, посебно, тероризма“, нарочито на плану ограничења безбедности информација физичких лица (Микић, 2018, стр. 56).

Овај споменути антитерористички закон који је усвојила Француска 2017. године је дао полицији већа овлашћења да спроводи истраге и претресе

објеката, затвара верске објекте и ограничава кретање људи који су потенцијално сумњиви или осумњичени за везе са терористима. Све наведене законске измене требало је да допринесу бољој и успешнијој борби против тероризма, да надокнаде одређене пропусте претходне стратегије за борбу против тероризма, како се више никада не би поновили напади из Париза 2015. године (Hellmuth, 2015).

Интересантан је податак да је Француска и за време трајања ванредног стања, као и након поштравања законских мера, била мета терористичких напада још 20 пута, међу којима је најсмртоноснији био онај у Ници 2016. године када је живот изгубило 80 особа. Међутим, можда је то и очекивано, с обзиром на то да су и нови закони фокусирани снажно на сузбијање тероризма и ширење полицијских овлашћења. Зато треба напоменути да је Француска почела да уводи и меки приступ борбе против тероризма. Паралелно са изменама законодавства, које су за циљ имале да се снагама безбедности олакша борба против тероризма и спречавање последица терористичког напада, Француска је 2016. увела експериментални програм против дерадикализације (France 24, 10.11.2017).

Овај експериментални програм под називом „Истраживање и интервенција у екстремистичком насиљу“ циља на људе који су већ осуђени или чекају на изрицање казне за кривично дело повезано са тероризмом, или су пријављени због радикализације. Ови људи ће, на захтев судије, бити подвргнути посебном менторству. За програм је задужена Асоцијација за примењену кривичну политику и друштвену реинтеграцију, специјализована за социјални рад и судски надзор. Овај програм представља сушту супротност од свих претходних који су успостављени у Француској и заправо је први који је Француска донела а који се заснива на такозваним „меким“ мерама борбе против тероризма, односно дерадикализацији. Циљ програма је да се помогне овим људима да одустану од екстремистичког насиља и да им се пружи одговарајућа рехабилитација и реинтеграција у друштво (France 24, 10.11.2017).

Нови, обновљени програм за дерадикализацију покренут је 2018. године. Овај нови програм укључује изолацију екстремиста у затворима и отварање центара посвећених реинтеграцији бивших терориста и радикалних екстремиста у друштво. Он представља нов начин експериментисања Француске са новим начинима заустављања радикализације младих људи који одрастају на маргинама друштва, претежно у имигрантским предграђима где

организације попут Исламске државе или Ал-Каиде усмеравају своје напоре за регрутовање. Остале мере које су предвиђене овим програмом укључују: улагања у психолошку негу деце џихадиста повратника; строжу регулација приватних исламских школа, чији број последњих година нагло расте; више обуке за наставнике која би им помогла да открију ране знаке радикализације; веће улагање у учењу деце у школама како да одвоје чињенице од фикције на интернету; олакшавање прераспоређивања јавних службеника који показују знаке радикализације на послове који не укључују контакт са јавношћу (France 24, 23.02.2018).

Ипак, програм је завршен након само пет месеци. Локални грађани протестовали су због близине бивших екстремиста њиховој заједници, а неколико француских стручњака и званичника критиковало је модел због одређених недостатака. Иако овај модел не одражава свеобухватну француску стратегију дерадикализације, он сугерише да када се ураде и спроводе лоше, програми дерадикализације никоме не доносе користи: ни учесницима, ни влади, ни заједници; као и да могу донети више штете него користи. Француска влада је направила две основне грешке. Прво, иако је центар желео да се позабави основним узроцима радикализације и из тог разлога је имао психологе у особљу, модел је ставио превише фокуса на идеологију покушавајући да замени екстремизам секуларном „контраистином“. Друго, програм је промовисао западне националистичке идеале и циљеве, у односу на исламске, што је посебно тежак потез у Француској, обзиром на дугогодишње тензије у земљи око правног принципа који промовише секуларизам у теорији, али се, према многим критичарима, чини да је више фокусиран на ограничавање могућности, односно дозвољених начина муслимана да поштују Ислам. У Француској је посебно важно избегавати националистичке поруке. На крају, ове грешке не само да су учиниле дерадикализацију мало вероватном, већ су биле и лоша политика (Souris & Singh, 2018).

У међувремену, Француска је донела још један противтерористички закон 30. јула 2021 (*LOI n° 2021-998 du 30 juillet 2021 relative à la prévention d'actes de terrorisme et au renseignement*), а Влада је успоставила и позицију и Републичког тужиоца за борбу против тероризма. Овај нови Закон о борби против тероризма садржи и проширује мере које су први пут уведене на експерименталној основи у свеобухватном закону о борби против тероризма из 2017. године (Boring, 2021).

Између осталог, даје овлашћење службама безбедности да прате и ограничавају кретање људи који су били у затвору због тероризма на дужи период након пуштања на слободу. Закон такође дозвољава безбедносним службама да користе компјутерске алгоритме који аутоматски обрађују податке са телефона и веб адреса како би открили потенцијалне осумњичене (Boring, 2021).

Нови закон трајно обнавља мере из закона из 2017. које су биле предвиђене да пређу 31. јула 2021. Ове мере подразумевају: овлашћење локалних власти да успоставе посебне заштитне периметре око места и/или догађаја који се сматрају посебно осетљивим на терористички напад, као што су концерти или спортски догађаји; овлашћење владе да затвори религијске објекте (првенствено мислећи на џамије) у којима се промовише тероризам, мржња или дискриминација; овлашћење владе да успостави „индивидуалне мере праћења и надзора“ против појединаца који представљају „посебно озбиљну“ терористичку претњу; овлашћење локалних власти, по овлашћењу судије, да нареду службеницима за спровођење закона да изврше претрес било ког места када постоји „озбиљан разлог да се верује“ да осумњичени за тероризам посећује то место (Boring, 2021).

Најзад, претпоставка да исламистички тероризам у 21. веку представља један од највећих безбедносних проблема са безбедносним импликацијама по целу међународну заједницу је потврђена, с обзиром на учесталост и размере терористичких напада који су се догодили у Француској, а евидентна је и њихова импликација на безбедност целе Европе, односно да се исламистички међународни тероризам лако прелива ван граница, што потврђује напад у Бриселу који се догодио недуго потом напада у Паризу 2015. и сет мера против тероризма донет на нивоу Европске уније након тога.

Након напада, Европска унија је стала уз Француску и обећала подршку у појачаним мерама безбедности. Након истрага које су биле у току, било је јасно да је недостајало транспарентности и сарадње између белгијских и француских обавештајних служби, будући да су многи од терориста били познати овим службама, али информације о њима нису размењене између ових служби. Након напада две земље су обећале да ће повећати сарадњу (Hellmuth, 2015).

Четири месеца након напада последњи осумњичени Салах Абдеслам (*Salah Abdeslam*), француски држављанин који је успео да побегне у Паризу, ухапшен је у Бриселу са још четворицом осумњичених и испитан од стране белгијских власти. Француске власти су затражиле изручење Француској ради суђења и успеле у томе: Абдеслам је такође био притворен и испитан у Француској (Hellmuth, 2015).

Евроцаст (*Eurojust*) је покренуо Регистар за борбу против тероризма (*Counter-Terrorism Register - CTR*) како би појачао правосудни одговор на терористичке претње и побољшао сигурност грађана у државама чланицама. Регистар је ступио на снагу 1. септембра. Он у центар ставља кључне правосудне информације у сврху успостављања веза у поступцима против осумњичених за казнена дела тероризма. Централизацијом информација помоћи ће тужитељима у активнијој координацији и идентификацији осумњичених или терористичких мрежа које се истражују у одређеним случајевима са потенцијалним прекограничним последицама (Eurojust, 2019).

Председник Евроцаст-а, Ладислав Хамран (*Ladislav Hamran*), рекао је:

„Регистар за борбу против тероризма важан је корак напред у борби против тероризма. Сад кад терористи све више делују у прекограничним мрежама, ЕУ мора учинити исто то. Давањем брзих повратних информација о прекограничним везама између судских поступака, можемо боље координисати и убрзати поступке против осумњичених за терористичке активности. Права информација од кључне је важности за борбу против тероризма и ојачаће ЕУ као подручје правде и сигурности (Eurojust, 2019).“

Након терористичких напада у Француској у Паризу и Сент-Денису у новембру 2015. године, одмах су откривене прекограничне везе између осумњичених. Француска, Немачка, Шпанија, Белгија, Италија, Луксембург и Холандија накнадно су преузеле иницијативу за успостављање Регистра у сврху прикупљања правосудних података о терористичким активностима и мрежама, те утврђивања потреба за координацијом (Eurojust, 2019).

На темељу Одлуке Већа 2005/671/PUP, сада је уз потпору Европске комисије, Посебног одбора за тероризам Европског парламента и координатора Европске уније за борбу против тероризма успостављен Регистар.

Међународна и мултилатерална димензија борбе против тероризма и важност размене информација доказали су се у све већем броју текућих судских поступака, а којих је у 2018. години било 580 (Eurojust, 2019).

Све државе чланице могу користити Регистар. Израђен је посебан образац и договорени су заједнички стандарди о информацијама које је потребно пружити, осигуравајући поштовање свих постојећих правила заштите података. Податке за Регистар Евроцасту достављају надлежна национална тела. Он је јединствена база података за све врсте терористичких кривичних дела унутар Европске уније, а бави се растућом претњом и нецихадистичког тероризма, укључујући екстремне десничарске и левичарске групације у Европи. Регистар је у потпуности усмерен на судски поступак и неће се преклапати са казненом анализом коју спроводи Европол (Eurojust, 2019).

Прекограничне везе између терориста биле су знак за Европску унију да је за решавање проблема међународног верског тероризма неопходно спровести заједничку борбу на нивоу целе Уније, зато што је ова безбедносна претња попримила интернационални карактер.

8. ЗАКЉУЧАК

На основу упоређивања две декаде глобалног тероризма, као и његове борбе, указали смо да је природа глобалног тероризма променљива, да су се његове поједине карактеристике са појавом Исламске државе измениле, као и да је измењена природа глобалног тероризма захтевала и измене у борби против тероризма.

Глобални тероризам као и борба против тероризма с појавом Исламске државе, знатно се разликује у односу на прву декаду 21. века, када је главна безбедносна претња била терористичка мрежа Ал Каида. Упркос томе што је Исламска држава настала као придружница Ал Каиде, па им се идеологије, делимично поклапају, ове две организације се битно разликују, како на основу карактеристика које их одликују, тако и на основу метода борбе које су биле коришћене против њих.

Једна од главних карактеристика глобалног тероризма на почетку 21. века, које смо навели, јесте да се терористички напади извршавају од стране недржавних субјеката. Ова карактеристика се заснивала на анализи Ал Каиде, која је отворила почетак ере глобалног тероризма. Појавом Исламске државе, као новог носиоца глобалног тероризма, ова карактеристика је промењена. Исламска држава је терористичка организација која је на територији више држава успоставила калифат, односно створила потпуно нову државу. Тако да, не можемо тврдити да је Исламска држава недржавни субјекат, без обзира што она никад не би добила међународно признање.

На основу анализираних података из стручне и научне релевантне литературе, успели смо да докажемо главну претпоставку рада, да међународни исламистички тероризам у 21. веку представља један од највећих безбедносних проблема, са безбедносним импликацијама по цео свет.

Једна од кључних промена у природи глобалног тероризма током протекле деценије била је и трансформација комуникационих канала терористичких организација. Са значајним развојем интернета и друштвених мрежа, терористи су пронашли нове начине за регрутовање, пропагирање својих идеологија и планирање напада. Овај дигитални аспект тероризма је додатно изменио динамику борбе против тероризма. Владе и безбедносне агенције морају се сада суочити са изазовом праћења и регулисања онлајн активности

које промовишу насилни екстремизам, а истовремено и поштовати слободу изражавања и приватност корисника интернета.

Друга важна карактеристика новог глобалног тероризма је мобилност и транснационалност терористичких организација. Док су се терористички напади у прошлим деценијама често догађали на регионалном нивоу, организације као што је Исламска држава успеле су мобилисати терористе широм света. Ово је поставило нове изазове за међународну сарадњу и размену обавештајних података. Глобални тероризам не познаје границе, а ефикасна борба против њега захтева тесну сарадњу између држава, што често изазива дипломатске и политичке изазове.

Напокон, неопходно је нагласити да се тероризам не може искоренити само војним средствима. Превенција и дерадикализација играју кључну улогу у дугорочној борби против тероризма. Овде су образовни програми, социјална инклузија, посебно људи муслиманске вероисповести који живе на тлу Европе, или у било којој не-муслиманској (или мањински муслиманској) држави и рад са локалном заједницом од суштинског значаја. Осим што се терористичке организације морају уништити, морају се и спречити нови регрути да се придруже њиховим редовима. Овај холистички приступ захтева сарадњу свих нивоа друштва и међународних актера, како би се постигао одржив и дуготрајан мир у свету.

Међународни исламистички тероризам у 21. веку представља један од највећих безбедносних проблема, који је довео до доношења нових закона за борбу против тероризма и поштовања постојећих. Француске „тврде“ мере борбе против тероризма су критиковане у стручној и политичкој јавности, пре свега због њиховог веома репресивног карактера и негативног утицаја на основна људска права и слободе, али и због тога што стигматизују муслиманску заједницу, стављајући „мету“ на све грађане муслиманске вероисповести, само због припадности овој заједници.

Репресивне мере су, због тога, схваћене као нужно зло. Насупрот њима, постоје превентивне мере, од којих је најзначајнији обавештајни рад, односно обавештајни подаци. Ово је сегмент који у будућности треба јачати и на чијем унапређењу треба радити, будући да су француски обавештајци „заказали“ 2015. године. Осим обавештајног рада, као превентивне мере спроводе се такозване „меке“ мере, које се односе на дерадикализацију. Ово је такође

подручје које у будућности треба јачати и развијати. Може се извући поука за будуће програме: радикалне верске екстремисте треба посматрати као све друге прекршиоце закона. Односно, треба их третирати на исти начин као и сваког другог криминалца, без стављања нагласка на национално и верско питање, уз пружање адекватне рехабилитације и реинтеграције у друштво.

Променљива природа глобалног тероризма, као што је истакнуто успоном Исламске државе, захтева прилагодљиве и комплексне стратегије за борбу против тероризма, уз равнотежу између репресивних и превентивних мера, прикупљања обавештајних података и свеобухватних програма дерадикализације. Важно је препознати нијансе ове променљиве претње како би ефикасно била сузбијена, чувајући истовремено основна људска права и слободе.

9. ЛИТЕРАТУРА

- Бајагић, М. (2014). Исламска држава Ирака и Сирије (ISIS/ISIL) – Настанак, развој, идеолошки темељи и циљеви. *Политика националне безбедности*, 7(2), 25-54.
- Бајагић М., Мијалковић С. (2012). *Организовани криминал и тероризам*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Бановић, Б. (2009). Нормативни оквири Европске уније за борбу против тероризма. *Ревизија за безбедност*, 3(9), 48-57.
- Blanchard, C., Humud, C. (2017). The Islamic State and US Policy. *Congressional Research Service*, February 2, 21-25.
- Бодрожић, И. (2016). *Кривичноправно реаговање на тероризам*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Правни факултет.
- Boring, N. (2021). *France: President Signs New Antiterrorism Law*. Доступно на: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-08-23/france-president-signs-new-antiterrorism-law/> Приступљено: 30.08.2023.
- Byman, D. (2015). *Al Qaeda, The Islamic State, and the Global Jihadism Movement what everyone needs to know*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Chaliand, G., Blin, A. (2007). *The History of Terrorism. From Antiquity to Al Qaeda*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Council of the European Union. (2003). *European security strategy: A secure Europe in a better world*. Brussels. Доступно на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf> Приступљено: 25.07.2023.
- Cronin, K.A. (2015). ISIS is not a Terrorist Group, Why Counterterrorism Won't Stop the Latest Jihadist Threat. *Foreign Affairs*, 94(2), 87-98.
- Дилигенски, Т. П. и Ђуровић, Л. (2015). Мигрантска криза у Европи: На размеђу националних и филантропских мотива. *Српска политичка мисао*, 50(4), 2015, 356-366.
- Ђорђевић Б. (2015). *Савремени тероризам*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Ђурђевић, З. и Радовић, Н. (2015). Стратешки правци Европске уније за супротстављање криминалитету и њихов значај за Републику Србију. *Српска политичка мисао*, 50(4), 261-288.
- Eurojust (2019). *Pokretanje Registra za borbu protiv terorizma u Eurojustu: ubrzavanje i jačanje*

- pravosudnog odgovora na terorizam.* Hag/Brisel. Доступно на: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2019-09/2019-09-05-CTR-Press-Release_HR.pdf Приступљено: 30.08.2023.
- France 24 (10.11.2017). *France unveils experimental deradicalisation programme.* Доступно на: <https://www.france24.com/en/20171110-france-unveils-experimental-deradicalisation-programme-justice-minister-nicole-belloubet> Приступљено: 28.08.2023.
- France 24 (23.02.2018). *French prime minister unveils new deradicalisation programme.* Доступно на: <https://www.france24.com/en/20180223-france-deradicalisation-programme-jihad-islamist-extremists-prisons-centres-philippe> Приступљено: 28.08.2023.
- Гађиновић, Р. (1988). *Савремени тероризам.* Београд: Графомарк.
- Gerges, F.A. (2016). *ISIS a History.* Princetown and Oxford: Princeton University Press.
- Hellmuth, D. (2015). Countering Jihadi Terrorists and Radicals the French Way. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(12), 979-997.
- Hoffman, B. (2017). *Inside Terrorism*, Third Edition. New York: Columbia University Press.
- Пић, А. (2021). A critical analysis of contemporary counter-terrorism. *Srpska politička misao*, 4(74), 155-175.
- Јанковић, Б. и Јорданов Тодоровић, М. (2017). Феномен илегалних миграција и тероризам – безбедносни изазов 21. века. У: Зборник радова: Конференција „Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави“. Београд: Криминалистичко-полицијски универзитет. стр. 173-183
- Јевтић, М. (2002). Исламски тероризам као део међународног тероризма. У: *Међународни тероризам-зборник.* Београд: Београдски форум за свет равноправних.
- Krieger, T. and Meierrieks, D. (2019). The economic consequences of terrorism for the European Union. Freiburg: Albert-Ludwigs-Universität Freiburg.
- Кривични законик. „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019
- Laqueur, W., Wall, C. (2018). *The Future of Terrorism: ISIS, Al-Qaeda and the Alt-Right.* New York: Thomas Dunne Books, 2018.
- Lazaridis, G., & Skleparis, D. (2016), Securitization of migration and the far right: the case of Greek security professionals. *International Migration*, 54(2), 169-184.
- Лечић, Б. (2017). Исламска држава – од утопије до крваве дистопије. *Култура полиса*, 33(4), 9-24.

- Мијалковић С. (2015). *Угрожавање националне безбедности*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Мијалковић, С., Бајагић, М. (2012). *Организовани криминал и тероризам*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Мијалковић, С., Милашиновић, Р. (2011). Тероризам као савремена безбедносна претња. У: *Зборник радова: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива* (стр. 1 - 17). Бањалука: Висока школа унутрашњих послова.
- Mijalković, S., & Petrović, I. (2016). Security risks of contemporary migrations. *Nauka, bezbednost, policija*, 21(2), 1-14.
- Мијалковски М. (2003). *Тероризам и противтерористичка борба*. Београд: ВИЗ.
- Микић, В. (2018). Уставноправне последице ванредног стања у Француској (2015-2017). *Страни правни живот*, 62(3), 43-63.
- Милошевић М. (2009). *Терористи: жртве и злочинци- фактори криминалне мотивације*. Београд: Факултет безбедности.
- Mohamedou, M. M. (2018). *A Theory of ISIS - Political Violence and the Transformation of the Global Order*. London: Pluto Press.
- Mushtag, A.Q., Afzal, M. (2017). Arab Spring: Its Causes and Consequences. *Journal of the Punjab University Historical Society*, 30(1), 10-22.
- National Strategy for Combating Terrorism, White House, Washington, September 2006. Доступно на: <https://fas.org/irp/threat/nsct2006.pdf> Приступљено: 18.07.2023.
- NATO (2003). *Partnership Action Plan against Terrorism. The Prague Summit and NATO's Transformation*. NATO Public Diplomacy Division. Brussels, 2003. Доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21016.htm Приступљено: 25.07.2023.
- NATO ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014). (2015). Доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm Приступљено: 25.07.2023.
- Никодиновић, Н. (2017). *Америчка национална стратегија за борбу против тероризма на почетку XXI века*. Докторска дисертација. Београд: Факултет политичких наука.
- Политичка енциклопедија*. (1975). Београд: Савремена администрација.
- Polonska-Kimunguyi, E., & Gillespie, M. (2016). Terrorism discourse on French international broadcasting: France 24 and the case of Charlie Hebdo attacks in Paris. *European Journal of Communication*, 31(5), 568-583.
- Поповић, Б. (2004). Нови, глобални тероризам. У: *Национална и глобална безбедност- Збирка*

- радова специјализаната Факултета политичких наука. (стр. 1-11). Београд: Центар за цивилно-војне односе.
- Потежица О. (2007). *Веџабије између истине и предрасуде*. Београд: Филип Вишњић.
- Rapaport, D. (2004). *The Four waves of Modern Terrorism, Attacking Terrorism Elements of a Grand Strategy*. Washington D.C: Georgetown University Press.
- Resolution 60/288: The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy. A/RES/60/288 (2006). Доступно на: <https://undocs.org/en/A/RES/60/288> Приступљено: 20.07.2023.
- Симеуновић Д. (2009). *Тероризам*. Београд: Правни факултет у Београду.
- Симеуновић Д. (2009а). *Увод у политичку теорију*. Београд: Институт за политичке студије.
- Симеуновић, Д. (2009б). *Нација и глобализација*. Ниш: Зограф.
- Souris, E. & Singh, S. (2018). *Want to Deradicalize Terrorists? Treat Them Like Everyone Else*. Доступно на: <https://foreignpolicy.com/2018/11/23/want-to-deradicalize-terrorists-treat-them-like-everyone-else-counterterrorism-deradicalization-france-sri-lanka-pontourny-cve/> Приступљено: 30.08.2023.
- Стајић, Љ. (2011). *Основи безбедности*. Нови Сад: правни факултет.
- Старчевић, С., Кајтез, И. (2016). Арапско пролеће и безбедност Европе. *Српска наука данас*, 1(2), 229-242.
- Талијан, М. (2016). Савремени тероризам и облици испољавања савременог урбаног тероризма. *Политика националне безбедности*. 7(1), 185-213.
- Thompson, C. (2019). *Millennial Jihadism and terrorism in France*. Master Thesis. Monterey: Naval postgraduate school.
- Williams, Q. (2016). *The Attacks on Paris: Lessons Learned*. White paper. Los Angeles: HSAC
- Wood G. (2015). *What ISIS Really Wants*. The Atlantic. Доступно на: <https://www.theatlantic.com/features/archive/2015/02/what-isis-reallywants/384980/> Приступљено: 01.08.2023.
- Zadravec, B. (2020). Sociјetalne dimenzije terorizma usamljenog vuka. *POLEMOS*, vol. 23(46), 65-82.

Стручна биографија

Марија Божанић

Број индекса: M23/21

Марија Божанић је рођена 13. јуна 1997. године у Београду. Завршила је Гимназију у Врњачкој Бањи 2016. године и исте године уписала је Факултет безбедности Универзитета у Београду. Дипломирала је 2020. године, да би годину дана касније уписала мастер студије на истом факултету. Пословну каријеру је започела 2021. године у сектору људских ресурса, а 2023. године своју каријеру наставља у Министарству унутрашњих послова.